

A decorative border of stylized leaves and birds surrounds the central text. The leaves are arranged in a repeating pattern along the top and sides, while several birds are depicted in flight within the central space.

SLOVAN

MESEČNIK
ZA KNJIŽEVNOST
UMETNOST IN
PROSVETO

VIII. - 1910 - I.

VSEBINA.

P. Grošelj: Ponte del sospiri. Lila . . .	3
Ivan Ivanov: Kje so tvoje rožice? Kes . . .	4
Vladimir Levstik: Sphinx patria . . .	5
Dr. Josip Cir. Oblak: Med brate Bošnjake . . .	9
Ivan Ivanov: Jesenske pesmi. Pesem . . .	16
Zofka Kveder-Jelovšek: Nekaj navadnega . . .	19
Milan Pugalj: „Medullč“	25
Listek	28

† Bleiweis-Trsteniški Karel dr.

Književnost:

P. v. Radics: Johann Weikhart Freiherr von Valvasor, geb. 1641, gest. 1693. A. A. — Trdine Janeza zbrani spisi. — Niederle Labor: „Slovanski svet“. — Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1910. — Rihar Franc: Marija v zarji slave. —

Gledališče:

Slovensko gledališče.

Naše slike:

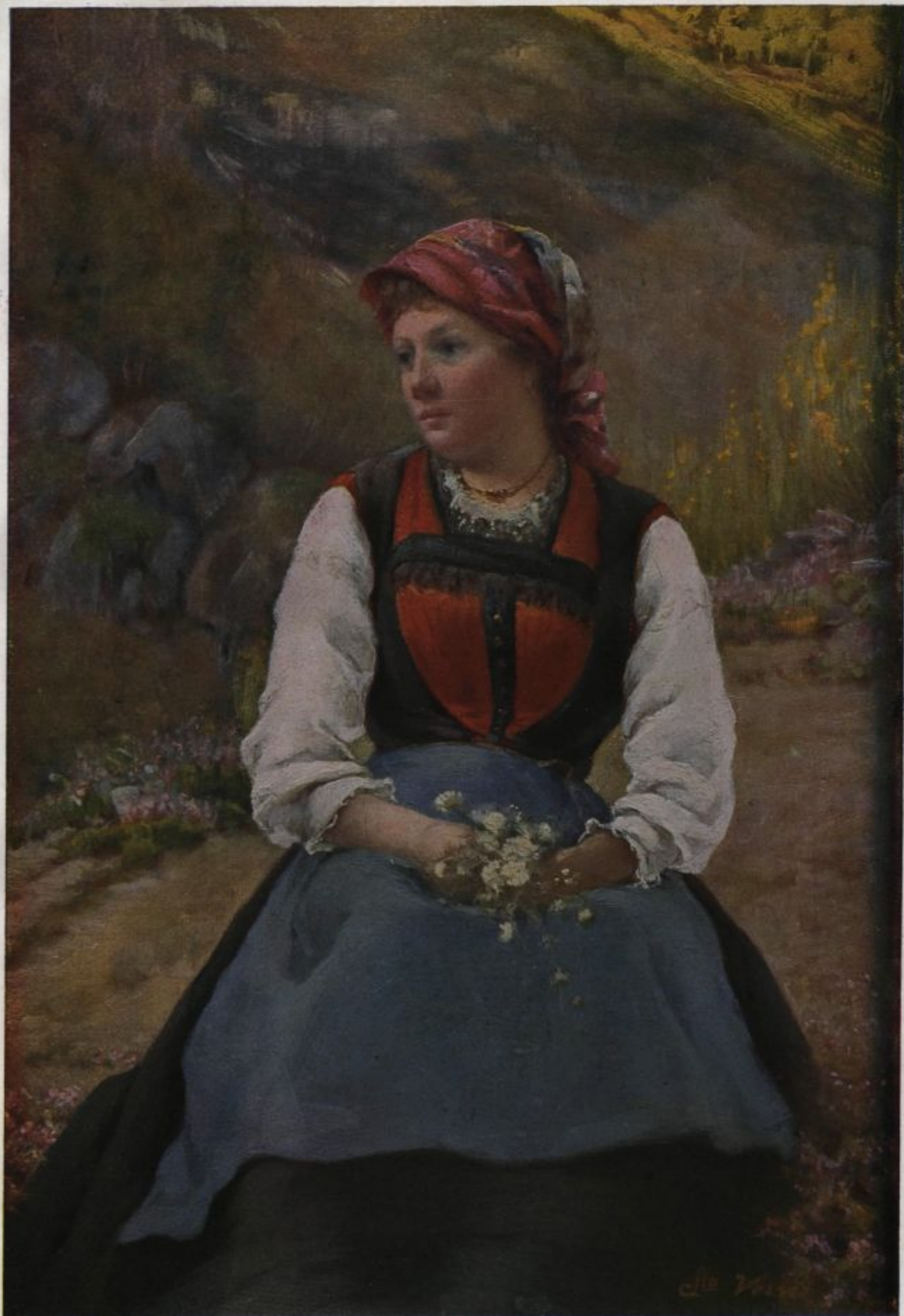
A. V.: Njega ni! — M. B.: Važne novice. — Bosanski kmet. — Benjamin Constant: Poslednji vstaši. — Pradom Bleiweisovih v Trsteniku. — L. Belly: Karavana.

NAŠE SLIKE.

A. V.: Njega ni! (Umetniška priloga v 3 baryah). Kdo se ne spominja Sim. Gregorčičeve romane „Njega ni!“ — Marija Baškiričeva: Važne novice. Slika mlade ruske umetnice, ki je umrla v zorni mladosti. Njen „Dnevnik“ je slavno literarno delo. — V. N. D.: Bosanski kmet. Risba. — Benjamin Constant: Poslednji vstaši. Prizor iz afričanske narodne tragedije. — Ga. Zofka Jelovšekova. Fotografija. Naša najboljša novelistka je soproga g. dr. Vl. Jelovškega, zdravnika v Zagrebu. — L. Belly: Karavana. Prizor iz Sahare. — Pradom Bleiweisovih v Trsteniku na Gorenjskem.

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — Cena inseratom: Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni tatis; za večkrat po dogovoru.

Lastnina in tisk D. Hribarja v Ljubljani. — Odgovorni urednik Fran Govékar v Ljubljani.

A. V.: NJEGA NI!

P. GROŠELJ:

PONTE DEI SOSPIRI.

Tiho za morje nagiblje se dan,
z vitkih zvonikov mu k smrti prizvanja,
gondola moja kot ptica leti
in obstoji — kraj „mostu zdihovanja“.

Gondolijer se ob veslo oprè
— nagne glavó — in zasanja v davnine.
Vzdrami se! — Kdo naj preteklost živi?
Svet je prekrasen, — prodajva spomine!

Z mano veselo pesem zapoj,
da bo donelo po tožni laguni,
da bo vzkipeló to tiho morje
in zaiskrilo v srebrni se luni!

LILÁ.

Oblački drobni v rokokó
oblekli modro so nebo,
in slamnik „à la pastorelle“
in rdečih lic kot sveža kri
in grudi, kakor sneg je bel,
sprehaja v polju se spomlad,
in kjer se ji srce odpre,
nasiplje mu cvetočih nad,
gorečih zvezd poseje vanj
in sladkih sanj.

In sanjata jih vedno — dva!
Ob bregu, kjer cvete lilá,
se v vonju, ki iz trat duhti,
dve duši srečate pod mrak
in druga drugi govori:
„Moj sen je Tvojemu enak.“
In mej šelest zelenih trav,
mej prsi pritajeni dih
kot daljen spev zveni ljubav.
Iz šum se smeje veter tih,
ki slišal je šepet obljud —
in vroč poljub.

IVAN IVANOV:

KJE SO TVOJE ROŽICE?

I.

Kje so tvoje rožice?
V šopke si jih vila,
ko sva bila si nad vse
ljuba, draga, mila,
ko si rekla, da sem tvoj,
srečna, da si le z menoj.

Ali nimaš več cvetov?
Ali so zveneli?
Ali niso sred vrtov
novi zacveteli?
Ne goji jih več vrtnar,
ali tebi niso mar?

Cveti pač zveneli so,
ki si mi jih dala,
novih pa mi več ne bo
tvoja roka brala.....
Cvetje kakor prej duhti,
daleč proč pa — veneš ti!

II.

Težka misel moja je,
težja nego skala,
da nobene rožice
več ne boš mi dala.
Šopka si želim zastonj,
ker ne morem speti ponj.

S tabo zlobnež brez vesti
vzel mi je veselje.
Zdaj čez vode in dolí
spejo mi le želje.
Naj umró kot rožice
tudi želje moje vse!

KES.

Ker svoje dni najlepše
presanjal sem samó,
zato je mimo mene
življenje pravo šlo.

Vèn v dela dan hitelo
premnogo je drugóv, —
težák je ta dan, ali nosi
obilo plodóv in daróv.

Uživali solnčne so dneve,
prejokali temne nočí,
iz tuge in rádsti pili
življenskih so sil in moči.

Od truda žuljave róke,
obraz od solnca ožgan
na goro korakajo strmo,
čez mehko stopajo plan.

V očesih bliske in strele,
a spet po viharju pokoj,
brez plašne, nemoške mehkode,
pripravljeni vedno na boj,

nikomur in vsem odpuščanje,
a vselej samozavest
noseči v srcu vrnili
tako so z življenskih se cest.

A jaz odtrgan od sveta
presanjal sem čas dragocen,
vzdihaval, obupu se vdajal
sred mrzlih, sred mrtvih sten.

Užival nisem ničesar,
a svet zasovražil sem ves!
Brez čilosti duh in teló je,
in večni mučitelj moj — kes!

VLADIMIR LEVSTIK:

SPHINX PATRIA.

ROMAN.

Prvikrat sem jo videl ponoči ob luči zvezd... Obraz, ki mu je mrak zagrinjal razdejanost, se mi je v tej uri pokazal poln krasote: miren, vzvišen in sinji kakor sama noč, skoraj da kroták! Ni je, Lucij, stvari na svetu, ki bi bila samotnejša od nje; ali moja duša je bila kakor pred zborom množic, ki so ležale v snu, da se je na trepalnice spustila nočna rosa. Potem sem jo zopet videl podnevi. Obraz je bil zverinski, kakor život, obglodan nos in lica; blato ptičev je pačilo čelni trak. Bila je okorno čudovišče brez kril, ki so ga izumili grobokopi in mazilitelji trupel. In spet se mi je prikazala v solncu tvoja Sfinga, vseoblastna in čista, ki nosi krila, živo zaklenjena v ramah...

Gabriele d'Annunzio, Gioconda.

KAOS.

1.

Teško je pozdravljati domovino, kdor je nima; in težje — kdor jo ima! Kaj je domovina? Kje so čustva, da napolnijo zevajoči kelih prazne besede? Zgolj boleost poznam, in včasih stud; in tudi ljubezen — kadar se mi je sanjalo. Toda moje sanje se boje domovine... In prosim: če ni drugega kakor boleost in stud, pa le včasih le v sanjah ljubezen, kako morejo ljudje lagati, da je dulce et decorum? Kako — razdirati pijana grla in kričati pesem za pesmijo v slavo šimere? Morda je res tako: najgrji športi človeštva pričajo pogostoma o veliki lepoti hrepenjenja. Torej, postavimo, čuti ne mara takšenle puhloglavec v ti-

šini svoje duše veliko, krasno žejo, najlepše in najveličastnejše vseh svojih hrepenenj; hrepenenje, da bi imel domovino. Vsak človek bi moral imeti domovino, vsak siromak, ki se potika brez miru — takšno čisto materinsko grud, da se mu reva duša napije mleka in ljubezni... O, potem — bodi zdrava, domovina“

Tako je šepetal slikar Marjan pred odprtim oknom železniškega oddelka; njegov obraz je bil truden, bleđ in obupan, in njegova brada od dolge vožnje vsa nasejana z grobimi drobcí saj.

„Prihajamo... Še tri minute, pa začutiš, srce, svojo lumparijo: tvoja dolžnost je, da se razveseliš, da razplavaš v blaženih solzah, poklekneš in se skloniš na obličje ter poljubiš tla, s krvjo očetov pognojena, s solzami mater napojena: pozdravljena in blagrovana! Toda ti, izobčenec, skočiš z voza brez poezije v duši in izpljuneš široko po prelepem tlaku modernega perona. Teden preteče ali dva, preden se zapiješ do pozabljenja; teden ali dva, ko se boš jezil in klel na tihem, ali si sam zapravlil dragoceno dedščino, ali so te drugi opeharili in ogoljufali... Teden ali dva, ko boš nemara tarnal po izgubljeni veri, zakaj da samo ti ne moreš poklekiniti in skleniti rok: Povej, o Gospod, in razodeni trpečemu! katera izmed vrat notranjega labirinta so vodila v to žalost brez izhoda? Iztegni prst in pokaži, odvzemi malodušnost, napoji me z izopom, da najdem pot v svobodo, onkraj te stene, ki ne stoji trdna in kamnata, marveč prozorna, kakor živ posmeh, med mano in med milijoni!“

Zapr! je oči: kakor da se je utrnila rdeča zvezda čez nočno nebo, ga je obvladala misel:

„Pa da res nihče ne bi imel domovine? Vsi tisoči, vsi milijoni? Kako, da potem človeštvo ni zblaznelo od tolikšne laži? Ne moglo bi je nositi; preogromna bi bila, preveličastna, preveč božanska za Atlasove rame... In človek je premalo razvit, premalo rafiniran v kulturi, da bi se mogel naslajati z bistrourničanjem o takšnem velikolepnem, usodepolnem nezmislu, haha! Bilo bi bedasto, kakor hiperestetski pogovori v salonu predmestne špeceristke... Ne, saj se spominjam: videl sem, slišal sem, čutil sem z zavistjem in s srdom v duši: ljudje imajo domovino! Tam zunaj sem jo videl v plamenečih orgijah množic, v zanosu ogorčenja in požrtvovalnosti, v vroči ljubezni tisočerih oči, slišal sem jo, neizrečeno v grmeči pesmi koraka narodov, ali izrečeno v bujni frazi, ki je udarila z bliskom v kotih ljudskega vrenja in je prešinila vse in je bila čez hip na vrhu, last vseh, izraz slehrne duše zase in vseh obenem v mogočni, kakor z bronom zvezani celoti... Čutil sem jo v ponosu, ki je bil tolikšen, da se je ovijal tujca in ga je spajal z domačini: ali se ni tudi meni svetil pogled ob njihovi gorkoti? O, videl sem to, ime Domovina! Mramor, si kipelo v kupolah proti modrini; jeklo, si lesketalo po vitkem tiru železnic v sivo dalj, si šumelo v besom in varnostjo med valovi nevihte čez ocean; bron topov, si rohnelo grožnjo čuvarja in krilati red zavojevatelja:

„Dieu me l'a donnée, gare á qui la touche!“ In zlato, si rožljalo v polnih zakladnicah, si teklo po strugah trgovine; tudi v očeh skopuhov nisi ugašalo, ime Domovina! Misel, sem te gledal v najlepšem spomeniku ponosa, kar jih je postavil svet, ob grobu Korzičana pri Invalidih; stebri molče v poglobljenem krogu kakor mrtvi grenadirji in stražijo, kajti na sredi počiva Imperator v gladkem sarkofagu iz porfirja; morda ga je dala Azija, morda Egipet. Mozaično solnce sije na tlaku z mirnimi žarki; ni črke, da bi povedala: Napoleon spi. Toda kroginkrog se bleste imena bitek, in ko jim slediš, vstaja slava pred teboj, da zapreš oči, namah ponižne in rosne, kakor pred zarjo. Na desno pogledaš in na levo: starci, možje, mladeniči; mati, ki dviga drobni plod svojega krila nad previsoko ograjo, da vidi; in njihova lica so v pobožnosti, njih pogledi kakor plamen sveč in dišeča mira, njih svetost je kakor ti, Domovina! Tako sem gledal, in ko me je objela svetloba ulice, pa sem se spomnil, da to ni moja domovina, — razsrdil sem se nad zlobno mislijo in britkost je padla v srce.“

Dva visoka dimnika sta švignila mimo Marjana in kup delavskih hiš, napol negotovih, na-

pol že dozidanih, z veselimi, rdečimi strehami, ki so ukale za drobnimi, pojemajočimi curki dežja. Dva otroka sta stala na cesti in ploskala z debelimi ročicami, cesta pa je ležala ravna in čimdalje ožja kakor velik, resnoben meč.

Marjan se je nasmehnil.

„Tujine sem se spomnil nad domačimi gozdi, ki temne v daljavi skozi meglo; svežost me je oblila v notranji duši, kakor da je veter potegnil po zatohlosti. In zdaj — je zopet dobro. Pozabil sem... Ali nimaš ničesar zame, domovina? Reci besedo, da bo ozdravljena moja duša! Ali nisem vreden, da stopam pod tvojo streho? In vendar nisem slabši od mnogih, ki jih greješ na svojih prsih; moja vest je lahka, vse grehe sem otresel, preden sem prijel za palico, da se ponižam pred teboj...“

Čakal je kakor za detinstva v nedeljo pred obhajilom; zdelo se mu je, da zdajci pade v dušo velikanska ginjenost, mehkoča svetega trenutka, veselje, kakršnega niso imenovala usta, gledale oči, poslušala ušesa, zamislil um. Kolesa so pehala počasi in počasneje; bati pod vozovi so zdaj že udarjali s težkimi ritmi pričakovanja. Potniki so vstajali, pobirali prtljago, sklanjali se skozi okna in mahali znancem na peronu. Žvižgi so rezali vzduh; slišalo se je škripanje samokolnic. Nekje v sosednjem oddelku je plakalo dete z zoprnim glasom. Vlak je obstal, dočim se je pokril slikarjev obraz s čimdalje neprodinnejšim izrazom temne, uporne bolesti.

„Tako se vračaš, izgubljeni sin! S praznim srcem, kakor da te je že od daleč izsrebal vampir. Ne, mi izvoljenci — mi nimamo domovine. Vi vsi jo imate“, z mržnjo je pogledal po sopotnikih in po ljudstvu, ki se je nabiralo zunaj, „vsi jo imate in jo čutite v prvem in poslednjem utripu krvi, v sleherni misli duše. Vse vaše življenje, luč, ki jo gledate, zrak, ki boči vaše zdrave prsi, hrana, ki vam rodi mozeg rok in nog, — vse je domovina. Vi ne lažete, kadar požete o nji; niti ne, kadar pijete zanjo. In če je domovina v vaših delih nizka in malenkostna, misel, ki jo ljubite, zato ni manjša, ni nesvetejša. Ali je podlost v takšni resničnosti? Da bi deklet, ki leži v naročju slavnoznanega nečistnika, ne bila vlačuga? Toda če duša nima druge, da bi jo ljubila, je hvaležna tudi nji. In, kar je svetega, ne pogine: vse je zgolj misel in videz... Kako more biti misel blatna, če je videz tisti, ki se je povaljal v pohoti?“

Ko se je spustil Marjan na kameniti tlak, čuteč, da klone glava od duševne trudnosti in potrnosti, se mu je zazdelo, da stoji kakor tujec

v tujini. Za trenotek ga je zgrabila čudna misel: obrnil bi se in šel nazaj v tesno kletko, ki ga je pripeljala. Pregnali bi ga? Pa bi se uprl: ne maram, tam zunaj je strašno in puščeno! A naposled — seveda, ljudje ne razumejo človeka, kadar se mu prileže, da je otročji sam s seboj...

Stal je tam na sredi, kakor v snu. Skozi meglo, ki mu je zagrinjala oči, je videl nedaleč od sebe široko, rdeče lice z oteklimi pivskim nosom in ščetinastimi brki; zaliti očesci sta porogljivo mežikali. Marjan je napenjal misli; toda bile so se ustavile, kakor da je padlo peščeno zrno med fino kolesje uma ter mu zagradilo tek.

„Kaj mežika? — Ali je znanec ali je naga-jivec? Počemu stoji in mežika? Pijan je prejko-ne...“

Takrat se je lice približalo; slikar je razločil modro bluzo in rdeče pokrivalo postreščka. Ves človek je dišal po žganju in mastni jedi. Prijel je za Marjanovo prtljago, kakor da bi se razumelo:

„Kam pa izvolite, gospod?“ je vprašal nemški.

„Kaj pravite?“ je kriknil slikar nevoljno; z globokim studom se je umaknil tik do železne pregrade.

Postrešček je raztegnil usta in pljunil ogorek smodke izmed širokih žoltih zob:

„I no, če so naših ljudi, gospod, pokaj stoji in čakajo, kakor da ne bi zvali povedati svoje potrebe?“

Marjan je zardel nad misljo, koliko ljudi se pač škodoželjno zgleduje nad njegovim vedenjem. Nasmehnil se je, kakor otroci, ki so grešili. Brez ugovaranja je segel v žep ter dal postreščku novo krono in naslov svojega znanca Večaja, ki mu je bil ostal tudi preko tujine zvest ali boljše rečeno, tako je pisaril zadnje čase, odkar se je Marjanovo ime obdajalo z ugledom, — „vdan in odkritosrčen prijatelj“.

„Ti, Marjan, si med upodabljavajočimi umetniki slovenskimi brez ugovora edini, ki bi delal čast tudi drugim, večjim narodom...“

„Ali mi ni pisal podobne budalosti?“ Slikar se je zasmel, stopaje proti izhodu. „In to zunaj je solnce! Bog, to veselo pomladnje solnce — in Večaj, haha, in drugi, večji narodi! Ne, včasih je blažilno za človeka, da misli na tujo neumnost!“

2.

Srečalo ga je dvoje poldorastlih deklet v mestnih slamnikih in belih, za vratom izrezanih bluzah. Ena, višja izmed njiju, je bila lepa.

„Vidiš ga, poglej ga!“ je slišal za seboj. „Kako čudno je oblečen; glej, — čevlje ima zgoraj bele, spodaj žolte... Gotovo je kakšen Anglež ali Francoz!“

„Ali ga ne poznaš?“ se je zavzela tovarišica. „Marjan je, slikar Marjan. Pred tremi leti sem ga videla v razstavi, in njegove čudne slike — ah, strah me je bilo! Da, takrat sem bila še majhna“, je dodala samozavestno.

Slikar se je ozrl. Dekleti, ki sta bili obstali na mestu, sta povsili glavi in počasi krenili na drugo stran ulice. Dolga vrsta kostanjev je zelenela tamkaj, v predpoldanskem solncu, s široko senco pod seboj; vse veje so se pokrivalo z mladim, svežim listjem, ki je v polagnih sunkih vetra veselo pokimavalo čistemu nebu.

„Gorko prihaja srcu od novega brstenja. In že drugič gledam letošnjo pomlad. Ko sem odhajal iz Pariza, so bili bulvarji že vsi košati in zeleni...“ je pomislil Marjan. „Kje sta dekleti? Temnolaska dehti kot cvet. Poznala me je...“

Korak mu je prihajal urnejši in prožnejši, prsi so sople enakomerno, veseleje se je osevala slika pred očmi. Voz električne železnice, ki je prirenčal mimo, nabit z ljudmi, je navdal Marjana s tisto naslodo, ki so mu vobče budili stroji in drugi plodovi človeške iznajdljivosti, neprestano stremeče v bodočnost. Neredkoma se je zagledal v brnenje dinamov ali v vratolomni drvež avtomobila ter je z veselo škodoželjnostjo premissljal, kako kmalu se mora človeštvu razodeti v tem kolesju in teh prej nepoznatih silah novo evangelije lepote, ki bo tako močna, bujna in ponošna, tako samolastna, da skoro zaduši šablone dob, slonečih na trhljem idealu sibiritske antike.

„Zavojevanje... Preko vsega na cilj, in proti vsemu! V industrializmu naše dobe leži vsa veličast nove lepote, ki je kruta in zavojujoča. V tem zaslužnjenju teles je vsa rešitev samodrške duše. Z gromom lokomotiv, z modrikastim svitom elektrike se bližajo, Napoleoni, Atila, Džingis bodočih dni. Kaj je zastava kalifova proti praporu kapitalizma? Ustvaril je tiranide, da se zaščiti; on, isti on, ustvarja revolucijo, pripravlja anarhijo; on mrzložarki mamon, organizira sužnje proti sebi, da živi v njih sovraštvu, sklenjen v en obraz, v to, kar je: najvelikolepnejša ideja, vsepričujoči bog moderne dobe, moč veseljstva v svoji predzadnji preobličnosti, začetek in konec vsakatero možnosti, možnost vsakatero lepote! Nesmrtna si, χρυσού κοιρανία, oblast zlata; najsi tudi zatoneš, najsi se izpolni blagovest svetega Marksa in njegovih prorokov, pa da pride tista bedasta družba bodočnosti, apoteoza kanalje,

velikost malih in majhnost velikih, aristokratstvo brezhlachnika, sanskulotstvo aristokrata, ponižanje lepote, umetnosti, ideje v častno priležnico zasluznega državljana in prisporejenje žene in device s prostitutko, — najsi tudi izgineš, o Mamon, vendar se spet porodiš. Karkoli utegnejo postaviti sovražniki na tvoje mesto, vse bo zastrupila tista podlost, ki se ne imenuje po krivici vrojena bolezen mas. Prenizka je čeda ljudi in preostudna, da bi brez tvojega kraljestva spoštovala dušo drug drugega; opljuvali se bodo in od gnusa začno pokólj sami med seboj. Izprevideli bodo, da so si zastrli solnce življenja, in zopet te bodo poklicali na prestol. Po besedi apostolov, po krvi mučenicov se vrneš takrat do stare časti in oblasti, Aurum omnipotens! Kajti prav je in dobro, da si med nami in nad nami, da si vsega simbol, da si spona in žezlo, odprta dver in oklep neprodinosti, greh in krepost, izveličanje in poguba. Ti si posoda življenja, in kar počiva v nji, je čisto in neoskrunjeno, razen od živeče duše same. In če trpimo zaradi tebe, hvala ti; kajti blagor je človeku, da trpi v znoju svojega obraza, pa makar da poginja od muk, ako umira s svobodno dušo. In ti nam daješ boj; kaj bi bilo življenje brez boja? Sad brez soka, prostor brez zraka, misel v nezmiselnosti . . . Zakaj mož je kakor meč in ščit ideje in oblasti; — in žena?“ se je vprašal Marjan s tihim usmevom na ustnicah. „Žena,“ je ponovil čez nekoliko hipov, „je možu v sladkost in mati otrokom, da se rodé.“

Medtem je bil zašel daleč v mesto in je videl, kako se je prenovila Ljubljana, odkar sta jemala slovo. Nova pročelja ob strani cest, na desni in na levi svetli, gizdavi nadpisi novih podjetij, čilo vrvenje po ulicah, pomlad na licih, pomlad v očeh srečavajočih ga ljudi, — vse to je navdajalo slikarja s čustvom, kakor da se je zatekel v domovino eden velikih valov napredujočega časa ter je zalil osrčje in vse žile in žilice v nje dragocenem telesu, čaroben slikar z omamnimi sanjami veličine, ki jo dramatično in tira naprej.

Dobro mu je bilo pri duši, kakor se že dolgo ni spominjal. Krepka, moška veselost se je

polastila udov; z naslado je začutil, da so mišice bolj napete in je pomislil, da utegne biti celo mozeg silnejši, tako svetel in rdeč in masten, kakor je mozeg v kosteh orjaškega delavca, ki mu je prišel tisti hip naproti.

„Takšna živalska srečnost!“ je vzkliknil pri sebi. „In jaz sem te hotel prokleti, domovina! Ti duša, pa si uslišala moje molitev: rekla si mi besedo, z glasom svojega mladega življenja si jo govorila, in si ozdravila moje srce. Ne s krikom in z iztezanjem rok naproti, kakor kmetska mati, — ne tako, drugače se razodevaš otroku; objameš ga in mu napolniš dušo z veliko blaženostjo, ki cvete na grudih kraljice. Blagor ti, domovina! In glej, — kolika mora biti moja ljubezen do tebe, da je včasih toliko mojega sovraštva! Kajti višek sovraštva je najvišja ljubezen . . .“

Prekrižal je roke za hrbtom na žoltem svršniku, sijoč od radosti, ustnice priokrožene, kakor razposajen otrok, ki stoji na pisanem semnju in si mahoma umisli, da bi zažvižgal.

„In zdaj vem, zakaj se mi včasih dozdeva, da sem sam in zapuščen in da ni domovine, ki bi jo poiskala moja ljubezen: zato, ker sem te zapuščal v meglenih dneh, s potrtostjo in plahostjo v srcu, nepoznajoč pojavov tvojega življenja; ker sem mislil ves ta čas, in vedi Bog, zakaj, da hočeš ostati majhna in neznatna, suženjska in malodušna, da ne moreš roditi velikega hotenja, ne vdahniti velikih idej, — jaz, ki sem te v svojem srcu zasanjal s slavo in mogoto. Ali si slišala moje hrepenenje, domovina, da si me brez klica, brez besede, brez belega pisma povabila v uri, ko te moram razumeti? Še to jutro, glej, ko je vzhajalo solnce nad tujimi goščavami, sem menil, da stopim vate in se začudim: kakšna vez me priklepa na te hiše, ceste, na hribe, kakršni so hribje, na polja, kakršna so polja povsod in k ljudem, ki so neumni in majhni v svojem jeziku, kakor so drugi po svoje? A ti se mi kažeš kakor mlada dekleta v tvoji vesni: čista in snažna, v novi obleki, moč in sanje nove pomladi v očeh, vsa v solncu in v tajinstvenih prorokbah bodočnosti . . .“

(Dalje prih.)

DR. JOSIP CIR. OBLAK:

MED BRATE BOŠNJAKE.

I.

Bilo je še za blaženih mojih študentskih let, ko se je slavilo doli na avstrijskem Balkanu lepo slovansko slavje v kraljevi prestolici „zlatne“ Bosne. Hrvatsko društvo „Trebević“ je otvorilo svoj krasni dom ob bregu Miljačke na Appelovem Quaiu, razvilo svojo zastavo, prvi hrvatski barjak v okupiranih deželah.

Mahoma sem prekucnil svoj običajni polletni načrt gorskega potovanja.

Dne 2. julija 1900 sem se priklopil neznatnemu številcu slovenskih rojakov, ki so pohiteli za par dni reprezentirat v bosansko stolico naše Slovenstvo. Za par dni! To je bila tudi moja parola; kajti za par dni me je povabil moj sorodnik, ki ga že dolgo nisem videl.

No, ako študentu pomoliš prst, — z Bogom roka! In tako sem si podaljšal svoj dopust oziroma poset za tri mesece ter bival doli pri bratih Bošnjakih, v najlepšem soglasju živeč s Srbi, Hrvatii in Mohamedanci.

Samo troje Slovencev se nas je zbralo po velikem bobnanju časopisov na ljubljanskem kolodvoru, da se udeležimo te eminentno jugoslovanske slavnosti. Kako vse drugačno zanimanje za to slavje so pokazali tedaj bratje Hrvatje! To vam je bilo vrvenja in šundra na zagrebškem kolodvoru! Še danes mi plava pred očmi oni slavnostni miljé, in stopajo mi oni slovesni trenutki tako živo v ospredje, — kakor da se je vse to izvršilo pred par tedni... Zastava pri zastavi, — še zdaj jih vidim, in ta velikanska pisana množica, vmes sokolske trobente in urnebesni klici navdušenja, še zdaj jih čujem, — nas Slovencev pa je bilo sram...

Pravkar je zahajalo solnce ter je poljubljalo s poslednjimi žarki teme Slemena, ko se je začel pomikati naš vlak proti velikauskim slavonskim planjavam, proti Sisku, in zdi se mi, kakor da je bil to najlepši solnčni zahod, kar sem jih užil v svojem življenju... To je pač posledica tedanje moje duševne dispozicije, ko sem zrl slavnostno, rekel bi, praznično hrvatsko zemljo ob najlepšem prirodnem prizoru večnonove smrti dneva ob zatonu solnca v večerni zarji...

Mrak je legal čez velikanske planjave, ki se širijo od Zagreba doli proti Sisku in naprej proti Brodu, in se je lovil okoli streh redko posejanih seljaških domov...

Pomirjevalen in blagodejen je vtisk, ko se voziš po tej tihi ravnini, kakor da bi se vozil po brezkončnem morju. Le sem in tja ugledaš s polja odhajajočega kmeta v svoji karakteristični beli obleki, vihtečega v zraku svoj šešir vlaku v pozdrav.

Daleč ti plava oko, a ne uzrè ti nobene višave in izpremembe; nekaj posebnega leži v takih ravneh, nekateri pravijo, da je vtelesen v taki ravnini — dolg čas. A oni, ki razume knjigo prirode, najde tudi v tej veličastni planjavi svoje zanimivosti, kajti moč vedno in povsod lepe prirode in nje veličastvo razodeva se tudi v tej njeni, navidezno dolgočasni formi...

Na postaji Sunja se odcepi železniška proga proti Banjaloki; odtod je najbližji dohod v Bosno. Približamo se tudi že precej bosanski meji, ki jo tvori — kakor znano — od Jasenovca dalje — Sava.

Jasenovec, Gradiška, Sibirj so kmalu za nami. Pri Slavonskem Brodu pa stojimo ob zgodovinskem prehodu v bosansko zemljo.

Nepopisen in poseben je občutek na potovanju, kadar prestopaš meje različnih deželâ, kadar si takorekoč na pragu povse novih razmer. — Ta občutek pozna le pravo popotniško srce.

Nikdar pa nisem občutil tega tako, kakor tedaj, ko sem prvič stopal, rekel bi, iz Evrope v orijent. Dâ, in smelo trdim, pri Bosanskem Brodu so prava in prva vrata v orijent.

Že kolodvor na Bosanskem Brodu sam naj je nekak viden, mogočen mejnik na razkrižju zapadne in orijentalne kulture; kaže naj pa po receptu bivšega ministra Kallaya takoj ob vhodu v Bosno kulturno delo Avstrije, oziroma ravnokar imenovanega velikega „magyar-embra“.

Dâ, ta velikanski kolodvor! Prištevajo ga med najlepše v Avstriji in na Balkanu sploh. Nehoté pa napravlja nate vtisk velikega reklamnega podjetja. — V bombastičnem slogu in luksuriozni opremitvi tega kolodvora, ki je marsikoga brezmejno navdušil za kulturno delo Kallayevo,

kaže se nekako dejanje in nehanje bivšega skupnega finančnega ministra.

Priznati moram, da je Avstrija v Bosni na zunaj, predvsem v tehničnem oziru, za izboljšanje prometnih sredstev in povzdigo tujskega prometa mnogo storila. Krivico dela Avstriji dotičnik, ki vse njeno delo zametuje; slep pa je tudi tisti, ki hvali vse vprek, kar je naša država storila v okupiranih, zdaj anektiranih deželah in česar — ni storila!

Prus Heinrich Renner poje v svoji lepo pisani knjigi naravnost bakhanalne tirade na bosansko-hercegovsko vlado in njeno veliko „Culturarbeit“ ter tako krati svojemu lastnemu delu literarno in znanstveno vrednost. In ne trdim preveč, ako rečem, da je bila ta knjiga od Kallaya naročena, cenzurirana in založena... Razumljivo pa je tudi, da je ubral stopinje za Rennerjem v marsičem v svojem vojaškem navdušenju gosp. major Andrejka, ki nam je spisal sicer lepo knjigo „Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini“ za tistega, kteremu imponirajo razni „junaški“ čini dvomljive vrednosti*)...; pa tudi župnik Lavtižar, ki je — kakor sam priznava — le površno vpogledal v razmere okupiranih dežel, — nam je podal le površne vtiske. Kot duhovnik se je Lavtižar posebno zanimal za cerkve, ki jih je skrbno prešteval na svojem potovanju, in za religijo, a pri tem je storil krivico mohamedanskemu življu.

Potopisec pa, ki hoče podati vsaj približno sliko o razmerah v Bosni in Hercegovini, ne sme samo sklepati iz zunanjih, dostikrat varljivih znakov na ondotne razmere in odnošaje, politične in gospodarske, — treba mu je globlje pozreti v srcé teh razmer in odnošajev, v zgodovino in pomen raznih pompoznihih naprav, ki jih ne manjka v Bosni, — sicer njegovo delo nima prave notranje vrednosti...

In to velja zlasti glede toli razkričanega „avstrijskega kulturnega dela v okupiranih deželah“. Ločiti moramo tukaj dvojne vire, ki jih imamo; eni ravno na tako ostuden način zamestavajo in blatijo vsak gibljaj, ki ga je započela v okupiranih deželah avstrijska vlada, kakor ga drugi zopet hvalijo in povzdigujejo v deveta nebesa.

Sila veliko, toda malo objektivne literature imamo o teh deželah; dostikrat je težko razločevati pri teh nezanesljivih virih zrno od plev, resnico od laži. Niti principa, da leži resnica v sredini, ne moremo pri tem uveljavljati; ker dostikrat sploh jedra ni mogoče izslediti.

*) Na primer, kako ustrelijo avstrijski vojaki razorožene, užete ustaške vodje...

Podati kolikor možno verno sliko o bosanskih razmerah na podlagi lastnega opazovanja in direktnega občevanja z merodajnimi, poučenimi in zanesljivimi krogi, je namen mojih spominov, ki mi še nikdar v tej dobi, odkar sem s težkim srcem zapustil Bošnjake-Hercegovce, niso tako živo vzplavali pred oči kakor ob svetovno-zgodovinskem trenutku aneksije okupiranih dežel po Avstro-Ogrski, ki naj postaneta središče jugoslovanskega življa, morda enkrat celó jedro jugoslovanske države na Balkanu...

II.

Od Bosanskega Broda nas pripelje vlak v čudno ravnino, — na obeh straneh velika, neobdelana, porastena planjava s skoro neprodirno hosto, — takozvano Ivanjsko polje. Slovo smo dali bregovom Save, ki tira od Broda naprej, tvoreč mejo med Bosno in Slavonijo — proti Belgradu svoje valove k ponosnemu Dunavu. Vozovi I. in II. razreda so prav lični ter razdeljeni v oddelke s štirimi jako komodnimi sedeži, ki tvorijo ponoči dve dobri postelji, skriti za zastorji.

Ozkotirna železniška proga drži nedaleč od brega bosenske Ukline proti Derventu. Dolgo ni videti nobene višave, šele od Derventa, malega trga, naprej začne se svet polagoma vzdigati ter se jame kazati neznatno pogorje.

Zapustimo tudi bregove Ukline ter se zapeljemo v nizko, polagoma stopnjujoče se hribovje, ki se vzdiguje iznad nerodovitne hoste na ono stran v dolino mogočne reke Bosne. Vlak jame pihati po velikanskih serpentinah, vožnja postaja vedno bolj zanimiva. Že se nam smehljajo zdaj nasproti deloma obdelani bregovi z redko posejanimi kočami seljakov. Te kočice pa so včasih prav borne in pritlikave.

Pri Hanu Marici dosežejo serpentine svojo največjo višino, odkoder se vije proga ob rečici Veličanki navzdol proti dolini Bosne, katere valovi skoro zablisnejo k nam oddaleč iz široke njene struge. Doli z višine, s Hana Marice vzplava nam pogled še enkrat nazaj na bosansko-slavonske planjave, potem pa zdrknemo nizdol po ljubki, plitvi, stranski dolinici Veličanke v dolino mogočne Bosne. Skoro se nam odpre ob vhodu oziroma prehodu bosanske doline pogled na del Posavine, skozi katero se vije Bosna, prihajajoča iz dolinskih tesni, dokler se ne združi pri Samcu s svojo severno planinsko sestro Savo.

Velezanimiva in romantična je dolina Bosne, in niti trenotek se ne dolgočasiš na vsej tej, skoro 10urni vožnji skozi zelene loge in pašnike do prestolnice bosanske, do krasnega Sarajevskega

polja, kjer vre in bobni na dan iz sto vrel izpod temnih bregov Igmana planine — mogočna Bosna.

Kdo bi slutil za neizmernimi planjavami slavonskimi to prelestno romantiko, ki ti sili v primeru najdivnejše alpske dežele! Zato deluje ta velikanska, nepričakovana izprememba s tem večjo silo na popotnika, ki prihaja v te krasne doline in planjave iz brezkončnih, enoličnih slavonskih ravnin... A tudi v etnografskem oziru zgodi se hipoma pred tvojimi očmi velika izprememba. Jedva smo dobro prestopili mejo, jamemo že opazati pestro, slikovito bosansko nošo, ki se bistveno razlikuje od hrvatske. Na postajicah nam ponujajo mladi Bošnjaki vode in sadja.

„Doboj!“ Pridrdramo v prvi večji kraj ob železnici v dolini bosanski. Starinski grad nad mestom in njega mogočno zidovje napravlja globok vtisk, kličeč nam v spomin krvave dni iz leta 1878. Tudi velika, leta 1894. otvorjena tovarna za sladkor poleg Doboja vzbuja našo pozornost; odkar se je otvorila, pospešilo se je izdatno pridelovanje repe.

Tu se odloči proga proti jugovzhodu v široko stransko dolino proti Tuzli, dočim se proti jugozahodu od Doboja vleče stranska dolina Usore.

Rodovitna polja in travniki se širijo okoli Doboja, a dolina se začne kmalu ožiti. Vseskozi odeva bujno zelenje hribove in bregove narasle Bosne in vso dolino na vseh straneh.

Velikanski gozdovi pokrivajo bregove gor ter dajejo dolini temno bojo in romantičen značaj; kažejo nam pa tudi, v čem leži bogastvo zlatne Bosne in obenem glavni vir dohodkov židovskih firm.

Švignemo mimo par velikih tvornic za žaganje lesa, značilnih za ta predel, — in skoro smo pred Maglajem, drugim zgodovinskim krajem, s svojimi džamijami in minareti. Odtod dalje nam kaže dolina bolj ljubko kot romantično lice.

Kar se pod nami razsvetli. Sredi bujnih travnikov, raz katerih nam vihti marsikater prijazen bosanski seljak v pozdrav svoj fes ali turban, čepi prijazno mestece Žepče. Nad mestom pred nami v ozadju pa se dvigajo visoke planine, med katere se stiska dolina Bosne, da doseže pri Vranduku višek divje romantike. Kakor orlovsko gnezdo čepi ta kraj na ostrem, strmem rtu, ki moli notri v strugo Bosne. Borne hišice imajo komaj, komaj dosti prostora in podlage, da se držijo ob strmem bregu. V njih sredi pa strmi nemo v divjo okolico star, z mogočnim zidovjem obdan grad, krvavih dni spomin. Pod Vrandukom se vije skozi strmi holmi, na katerem čepi, skozi

tunel cesta ter povišuje interesantnost kraja. Vtiski zgodovinskih spominov in pa divja krasota prirode se tu mogočno strinjajo in globoko in trajno prevzamejo naša čustva.

Dolgo deluje nate zadnji vtisk, katerega odtod naprej vzdržuje ozka dolina. Skoro pa se dolina zopet odpre ter razširi v široko ravnino okoli cvetočega industrijskega mesta Zenice. Visoki dimniki velikih zeniških tovaren, v njih sredi pa velikanska centralna kaznilnica, v kateri se pokori zapeljana bosanska raja, so značilni znaki mesta Zenice, ki ima zbog tega vkljub bujni, ljubki okolici resen značaj.

V zopet zoženi dolini med skoro navpičnimi gorskimi stenami se odcepi pri Lašvi železniška proga po stranski dolini Lašve proti Travniku, Dolenjemu Vakufu, Jajcu. Tod je druga zveza s Hrvatsko, Avstrijo in Bosno po že uvodom omenjeni progi Sunja-Banjaluka. Toda od Banjaluke do Jajca je treba na kolih ali pa peš skozi eno najromantičnejših, najbolj divjih in najdaljših sotesk v Evropi, skozi dolino Vrbasa, ki ima povse drug, visokogorski značaj nego dolina Bosne, kjer prevladuje ljubkost sredogorja. Za železnico v tem predelu Vrbasove doline skoro ni prostora; a ko bo dodelana, uvrstiti jo bo med najinteresantnejše na svetu. Vzlic temu pa, da od Jajca do Banjaluke ni železniške zveze, je priporočati vsaj za povratek to pot, polno najraznovrstnejših naravnih lepot. Za turiste pa je v Bosni prav gotovo veliko boljše skrbjeno kot za domače ljudi. V Jajcu namreč je udobnih vozov v izobilju na razpolago.

Ta proga od Jajca do Lašve pa je tudi zategadelj velevažna in vredna, da se pomudimo pri njej, ker se odtod pričakuje nujno potrebno podaljšanje proge čez Bugonjo v Livno in odtod čez Livno v Sinj in Split; z otvorjenjem te proge šele bi zasijalo pravo solnce sreče anektiranim deželam. Z novo progo bi se ves promet zasukal na splitsko luko ter povzdignila promet in blagostanje za milijone; a kar je ves pravični svet pričakoval, to se je pred par leti žrtvovalo in pokopalo na ljubo Madžarom, ki so to prelepo idejo zatrli v kali ter po starem običaju oškodovali presrečno zaveznico Avstrijo za nepreračunljive svote...

Toda pot naša je še dolga; čaka nas še voznja treh ur tja do Sarajeva. Svetli travniki ob bregovih mogočne Bosne plešejo okoli nas, vozečih se mimo več ranjših postajic, v velikih kolobarjih. Mesto Visoko ob izlivu Fojnice v Bosno je kmalu za nami, in z veseljem in zadovolj-

stvom konstatujemo po voznem redu, da ni več mnogo postaj do našega cilja ter da jih prevozimo v dobri uri. Pri vasi Podlugovi uide pogled v stransko dolino, skozi katero teče železnica v staro rudarsko mesto — Vareš, ležeče ob neizčrpnem viru bogastva.

Za postajo Hreljevo pa se razprostire pred našimi očmi veliko Sarajevsko polje, okoli in okoli obdano s slikovitimi hribi. V ozadju nas pozdravlja s snegom ovenčana Bjelašnica in Treškovica, v ospredju pa zremo na zapadni strani polja temni, raztegnjeni Igman, izpod katerega vre na dan naša stara znanka in zvesta spremeljevalka na našem dolgem potu, s krvjo tolikrat pojena — mogočna Bosna.

Sarajevo leži še skrito našim očem v vzhodnem kotu ravnine ravno ob vходу v romantično dolino Miljačke, ki se stisne med divje bregove Romanje planine, — tako krasno in slikovito, da se lega Sarajeva po pravici od tujcev in knjig popisuje kot ena najlepših na svetu... Zasmije se nam odtod naproti zeleni in visoki Trebevič, ta ponosna straža njemu k nogam posejane bosanske stolice. Njemu nasproti pa zrè na nas z dosti nižjega Orliča druga sarajevska straža — avstrijska trdnjava, kakoršnih v kratkem opazimo prav mnogo na sosednjih brdih in vrhovih — in to daje mestu poleg vsega še nekako impozantno bojno lice.

III.

Sarajevo! Kako lepa, zanimiva, kako veličastna si bosanska stolica s svojimi sto in sto minareti, v svojem moderno-evropskem in zopet pristno orijentaliskem miljeju!

Kako lepo in živo se kaže v tej ozki dolini, ki jo zavzema kraljevo mesto, kontrast turško-azijatske in zapadnoevropske kulture! Kako globoko vpliva nate ta pikantna disharmonija, ki se kaže strmečim očem potnika že na zunaj! In vendar je dospevalo do novejšega časa tako malo tujcev zret v to mesto živopisano življenje te etnografske posebnosti, to pestrobojno množico, ki šeta po sarajevskih ulicah. Zato pa ima le malo ljudi vsaj približno pravi pojem o Bosni in posebej še o njeni kraljevi prestolici. Večina si pač predstavlja bosansko stolico kot turško gnezdo, v katerem prebiva poleg nekaj civiliziranih Evropejcev in inorodcev nasebina ciganov in v svojih bornih turških kočah večina Turkov in nekaj neizobraženih Srbov. In v resnici je bilo tako pred okupacijo. Le redkokdaj je prišel sem doli za malo časa kak civiliziran Evropejec turist gledat

M. B.: VĚ NOVICE.

krasne kraje in naravna čuda, in še zdaj lahko trdim, da je Bosna ena najslabše poznanih dežel. Celó Slovani imajo o Bosni prav slabe pojme.

To se je vsaj nekoliko izpremenilo, odkar vihra nad Sarajevom avstrijska zastava. V kratkem je bila otvorjena železnica skozi dolino Bosne, in odprta je bila pot zapadni kulturi. Kako vse drugače je bilo tod pred 30 leti, kjer se zdaj razteguje ob bregu živahne Miljačke dolgo in lepo Appelovo nabrežje! Razrit, peščen prod je segal daleč na obe strani struge Miljačke, kjer zdaj šeta po lepem trotoarju sarajevska eleganca in inteligenca, ki, žal, preveč nemškutari.

Moderno mesto zavzema večinoma prostor v dolini, zlasti ob takozvanem Appelovem kèju. Predvsem vzbujajo našo pozornost veličastno vladno poslopje, pa društveni dom hrvatskega društva „Trebeviča“ in najznamenitejše poslopje: mestni magistrat precej daleč gori ob kèju. Ta, z vso razkošnostjo v mavriškem slogu zidana orijentalaska stavba — umotvor arhitekta pl. Vancaša — je pač prava dika Sarajeva. A tudi druga privatna moderna poslopja, pravoslavne srbske in katoliške cerkve napravljajo na tujca najugodnejši vtisk. Tudi židovska sinagoga je krasna stavba onstran Miljačke.

Zato pa kaže vse drugo lice staro turško mesto, zlasti ob bregovih in ob pobočju hribov, ki obmejuje dolino Miljačke, kjer čepe borne turške hiše in kolibe s svojimi zamreženimi okni tik druga poleg druge. A prav ta del je potniku najzanimivejši in najslikovitejši.

Ob strmih ulicah z debelim kamenjem opaziš med hišami vsak hip mohamedansko džamijo in groblje z nešteti kamenitimi spomeniki.

Pa tudi v starem mestu, ki je dosti večje nego novo, se dviga sem in tja kako moderno poslopje, — kot vidni znak prodirajoče zapadne kulture. V starem mestu gledaš najmičnejše idile in žanrske slike, ki kličejo slikarje in fotografe. Resni suhi mohamedanski starci sede pred hišami in pušijo cigarete, mladi mohamedanci živahno trgujejo, vmes hodijo kakor nemi duhovi zakrite mohamedanke ter tekajo otroci najljubeznivejših obrazkov. Zares prekrasni prizori! Povsod pa vlada, bodisi v starem, bodisi v novem mestu, živahen promet. Zlasti zanimiva pa je „čaršija“, kjer se kaže res pravo orijentalško življenje. To je celo mestece nizkih lesenih kolib, v katerih prodajajo mohamedani vse, česar si želiš. Tu se prodaja in izvršuje najraznejša roba. V modernem mestu je tržnica z vsemi udobnostmi in najraznovrstnejšimi živili. Kje smo v tem oziru še

v Ljubljani! Sploh nadkriljuje moderno Sarajevo v marsičem našo kranjsko stolico. Tu imajo električno luč in izboren vodovod. Električni tramvaj, ki drdra ob Appelovem nabrežju in skoraj skozi vse mesto, dela prav živahno prometno zvezo. V sredini mesta sta dva moderna hotela: „Evropa“ in „Central“, a po mestu je še mnogo prav dobrih hotelov, restavrantov in kavaren. Skratka: v Sarajevu je zavladao povsem velikomestno življenje; v njem se družijo vse razkošje in revščina velikega mesta... Edino, kar sem pogrešal, je bilo stalno gledališče, ki bi brez dvoma tu dobro uspevalo. Zdaj se rade mude tu potovalne gledališke družbe, ki pridejo večinoma iz Dalmacije čez Metković-Mostar.

Omeniti mi je pa še znamenito sarajevsko tobačno tovarno; saj tvori tobak poleg rudnikov in gozdov glavno bogastvo okupiranih dežel. Tobakna režija je eden prvih virov dohodkov Avstrije, ki razpošilja vsako leto velikanske množine najboljšega duhana iz okupiranih dežel v inozemstvo, dočim nekoliko slabšega porazdeli po svojih c. kr. tobačnih tovarnah, da obvaruje tako manj vredni ogrski tobak, ki ni za eksport, konkurence, — tega namreč pokadimo, pomešanega med boljšega, mi — srečni avstrijski državljani... Štiri tobačne tovarne obstajajo v deželi ter so podrejene direkciji tobačne režije pri deželni vladi.

Tujca pa, ki je postavljen v docela nove in neznane razmere, zanima vse, bodisi da opazuje in študira razne pestre noše, bodisi da stopi v jedno izmed mnogobrojnih džamij, bodisi da opazuje, šetajoč ob Miljački, sarajevske krasotice evropskih priseljencev, uradnikov, trgovcev, obrtnikov in oficirjev, bodisi da gre v kako „narodno kafano“ na vrtovih, kjer pleše bosanski narod z neutešljivo strastjo svoje kolo ter se naslaja ob tužnih zvokih bosanskega kola ravno tako, kakor kak Dunajčan ob najslajših, razkošnih melodijah lahkokrilega valčka...

Ni posebno prijeten vtisk, ki ga vzbujajo bivša mohamedanska grobišča v sredini mesta okoli džamij in tudi okoli hiš; mohamedanci so pokopavali namreč svoje domače radi kar pri hiši v malem vrtcu, v katerih je videti tiste karakteristične kamnitne nagrobne spomenike. Tudi tisto vpitje muezinovo s stolpov mi je bilo zoprno; nekaj neizrekljivo otožnega je ležalo v njegovih molitvi oziroma v klicih, da ga ni Boga razun Alaha...

Neizbrisen pa ostane tujcu oni sanjavi prizor, kadar slavi mohamedanski živelj predvečer svojega praznika, ko zamiglja na večer z neštevilnih minaretov sarajevskih na tisoče lučic, in je bo-

sanska stolica kakor začarana v deželo pravljic iz „Tisoč in ena noč...“

Predvsem pa zanima tujca to raznobojno, mešano prebivalstvo sarajevsko. Tu vidiš visoke Srbe v različnih narodnih nošah, mršave mohamedance v svoji noši, — ki kaže že na zunaj, kaj da je nosilec obleke, „hodža“ (svečenik) ali „efendi“ (izobražen), ali „hadži“, ki je bil že v Meki i. t. d., — skromne mohamedanke z zakritimi obrazi, neizogibne drzne žide, španske in madžarske, — in pa „Švabe“ vseh vrst, narodnosti in ver. „Švaba“ je namreč Bošnjaku vsak, ki nosi klobuk, dočim je mohamedancem vsak drugoverec — in tudi domačin Srb — „Vlah“. V Sarajevu je — kakor sploh v mestih — večina mohamedanska, katerih je ena tretjina v okupiranem ozemlju; zunaj, na deželi pa je večina Srbov in tudi nekaj pretežno katoliških občin. Žal, da se nemštvo šopiri preveč drzno v tej slovanski deželi! Kar se tiče morale, nadkriljujejo brez dvoma vse druge mohamedanci, ki so vobče pošteni in trezni ljudje; v tem oziru stojé celo nad kristjani, ki jih je oblizala zapadna kultura. To Nemci le neradi priznavajo. No, zadnje čase je zašla tudi med bogate mohamedance silna razsipnost in se je vtepla med nje celó ljubezen do alkohola, časi ga prepoveduje koran... Lavtižar govori v svoji knjigi „Med Jugoslovani“ o paturčenihi Slovanih, — Turkov pa pravzaprav v Bosni sploh ni, ako nočemo imenovati tako naših mohamedanskih slovanskih bratov.

Pravijo, da zna bogati mohamedanski aga, beg rafiniraneje uživati svoje brezdelje, da najde večjo slast in zadovoljnost v mirnem, brezposelnem položaju, uživajoč čašo za čašo te aromatične, imenitne turške kave, kadeč cigareto za cigareto, dočim mu bujna domišljija kaže sliko za sliko, prizor za prizorom iz Mohamedovih nebes...

Rad sem se razgovarjal, zlasti s seljaki tudi v najobljudenejših krajih, o razmerah, ki vladajo zdaj in so vladale pred okupacijo, da spoznam njihove nazore o takozvani „švabski“ in turški vladi.

„Čuješ, kako misliš, je-li će Švaba iz Bosne otiči ili neće?“ vprašal sem nekoč v Sarajevu starega mohamedanca z dežele, ki me je kaj sumljivo pogledal.

„Što češ, da ti kažem, Švabo! Je-si li ti od suda ili od vlade?“

„Bogme nisam.“

„Ej, gospodine, kako da ti kažem, Švaba neće otič, on se je ukopao u našu zemlju.“

„Ali što misliš, čija je ova Bosna i Hercegovina?“

„Ova je zemlja sultanova. Vaš car i naš sultan igrali su karte, pak je car kod igre izgubio, a nije imao s čim platiti; zato mu je dao sultan Bosnu i Hercegovinu, da mu ju uredi i poljepša, i kad ju uredi, daće mu ju natrag.“

To upanje so zvesto gojili na skrivnem prav do zadnjega časa malodane vsi mohamedanci, — ki, samo ob sebi umevno, ne verujejo vsi ravno navedene seljakove pripovedke. Prijaznemu možu, ki me je takoj povabil na „crnu kafu“, nisem hotel skvariti tolažbe in veselja, da bo še kdaj sultan njegov gospod; pokazal mi je iz hvaležnosti svoj skromni dom, a nobene ženske, ki se ob prihodu tujca poskrijejo.

Izobraženejši ljudje so se že docela prilagodili novim razmeram.

Ali pa je Avstrija tudi izpolnila, kar je obetala? Ali je res prinesla mir v to deželo, v kateri je vedno na tilhem vrelo in je tlela žerjavica nezadovoljnosti? Ali ima Lavtižar prav, ko

mu prekipeva srce od navdušenja za ono Avstrijo ki vsepovsodi — tudi tu doli — protežira Madžare in Nemce proti Slovanom, tem zvestim svojim podanikom, ki je žrtvovala Splitško luko na nepregledno škodo okupiranih dežel na ljubo Madžarom, da ne bi zaradi tega česa izgubila preljuba „pristno“-ogrška Reka?! Madžarizacija ali germanizacija v slovanskih deželah — to je prokletstvo avstro-ogrškega vladnega sistema, ki odbija slovanske narode in ga je napravilo tako sovražnega na vsem Balkanu.

Ali bo zdaj po aneksiji v tem oziru kaj bolje? Mnogi, premnogi pravijo, da ne! Mi pa, ki verujemo v veliko slovansko bodočnost, smo prepričani, da bo čili slovanski rod v Avstrije strl stari sistem germanizacije in madžarizacije. Avstrija mora postati slovanska, — ali pa je sploh ne bo! In k temu mora pripomoči tudi aneksija Bosne in Hercegovine!

(Dalje prihodnjič.)

BOSANSKI KMET.

IVAN IVANOV:

JESENSKE PESMI.

I.

Nebó je izjokálo
vse težke solze že,
a danes le še drobne
na zemljo mu rosé.

Kot da z vodíco sveto
škropí gomilo rano,
ki v ujo je mlado, bujno
življenje zakopano.

II.

Vrtnice zadnje po gredah venó,
solнца pogrešajo,
glave pobešajo
kakor prevarano bitje mladó.

Žalostno vrtnica zadnja cveté.
Midva pa plakava,
žalostna čakava,
kdaj nama zadnji up slana sežgé.

Naji prevaral je svet goljufiv,
ko je pomladni čar,
ko je poletni žar
nama pošiljal v življenje poziv.

Zdaj je prepozno, — odpal je že sad!
Zdaj goljufana sva,
smrti prodana sva! —
Z Bogom poletje, pomlad!

III.

Ne, dekle, — če rožam zadana je smrt,
pa, glej, hrizanteme krasijo še vrt!
Pohiti vanj, tebi je vhod še odprt.

Pozabi! Saj sto se pozabi prevar!
Le vzete prostosti ne bo več nikdar.
Ti živi! Za mene ne bodi ti mar!

Jaz pojdem v svoj gozd, ki že toliko zim
kljubuje viharjem, — in tamkaj dobim
poguma, da dalje boreč se živim!

PESEM.

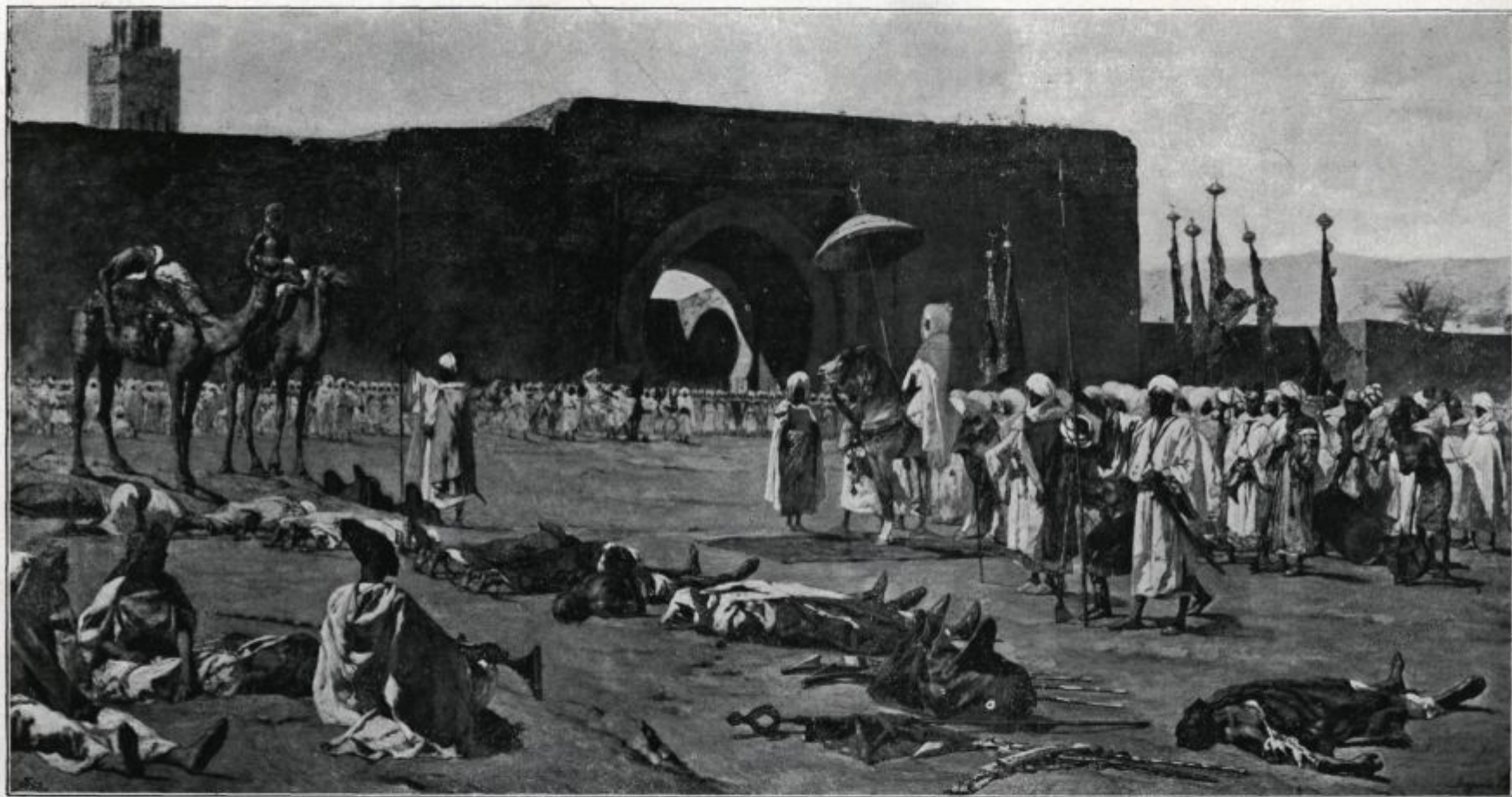
Solnčece, grej,
pa mi povej,
kje bi prišlo se
do žalosti mej!

Kje so stezé,
gladke, svetlé,
ki po njih rádot
ovenčana gré?

Da grem za njo,
dam ji rokó,
združim se ženin
z nevesto mladó!.....

Trpi, srcé!
Ni je za mé
zorne neveste,
ni bele stezé.

BENJAMIN CONSTANT: POSLEDNJI VSTAŠI.

ZOFKA KVEDER-JELOVŠEK:

NEKAJ NAVADNEGA.

I.

boljše volje. — Prišla je k Miri, elegantno oblečena, moderno sfrizirana, korektna, kakor vedno.

„Torej tudi ti?“ se je zasmejala nekoliko porogljivo in poljubila Miro. „Čestitam!“

„Hvala lepa! Greš z menoj v mojo sobo?“

„Vsekakor, ali le, če ne bo drugih gratulantov. In tvojih mlajših sester. Danes bi bila za resen razgovor.“

„Oho! Posebna čast. Sester ni doma, čestitat zdaj popoldne ne bo nobenega. Sicer so pa znanci in znanke v glavnem že opravili svojo dolžnost. Ti nisi posebno hitela. Če bi te še par dni ne bilo blizu, bi imela že pravico biti razžaljena.“

Odšli sta iz salona nazaj na hodnik in po njem na drugi konec stanovanja. Tam je bila Mirina soba. Okna so gledala na vrt. V sobi je stala postelja, divan, pisalna miza. Na oknih so bile rože, po omari in po etažerah je stalo mnogo

drobnarij, malenkostna šara, včasih ugodna očem, če je ni preveč.

„Hočeš, da skuham čaj?“ je vprašala Mira. „Tudi cigarete imam.“

„Bon, lahko,“ je rekla teta in se udobno namestila na divanu.

Mira je vžgala špirit pod samovarom, pripravila skodelice, sladkor, zrezala je citrono v tenke kolobarčke in sedla teti nasproti v širok gugalnik. Odpahnila se je z nogo, zazibala, da so parketi zaškripali pod preprogo.

„Kaj imaš torej na duši, teta?“

„Hitro so prišle . . . te tvoje zaroke!“

„Ha, ha, teta! Že šest tednov je minilo, odkar si mi čestitala k mojemu štiriindvajsetemu rojstnemu dnevu. Učakati polnoletnost v svobodi, — to ti praviš hitro?!“ se je smejala Mira.

„Lepa si. Lepota ima vedno svoj kurz.“

„Le do gotovega termina, ki bi ga pa nerada doživela nepripravljena. In potem, saj veš, moj ideal ni, da do smrti koloriram razglednice,“ je rekla in pokazala na pisalno mizo, ki je bila vsa pokrita z raznimi kartami.

„No, za klobuke in rokavice si zaslužila.“

„Papa ne bo dočakal Metuzalemove starosti, kaj potem? Samo s klobuki in rokavicami ne morem hoditi okoli po svetu in čeravno sem še vedno precej eterično bitje, vendar ne živim od zraka božjega.“

„Talentirana si.“

„Da, klavir igram, francosko znam, malo slikam — a vse le napol. Še slanega kropa bi si ne zaslužila s svojimi talenti!“

„Pretiravaš! In klobuki, rokavice?!“

„Pustimo to, moja draga tetka! Pokaj si prišla, povej! Da mi odgovarjaš?“

„Da, če hočeš resnico, da ti odgovarjam.“

„Ti?! Če so me prav informirali, draga tetka, ti je bil prej moj sedanji zaročnik, gospod Ferdo Dobernel, zelo simpatičen. Da, celo nekakšna ljubezen je bila med vama, če so mi prav povedali.“

„Dobro si informirana.“

„No, in? . . .“

„Zato, ker ga poznam, imam pravico, da ti odsvetujem. Nikar ga ne vzemi! Pred petnajstimi leti sem ga ljubila jaz in vsekakor sem imela svoje vzroke, da sem ga pustila.“

»Zelo nepremišljeno, teta Olga! In če bi danes prišel in snubil tebe? . . .“

„Ne vem . . . Danes imam štirideset let.“

„Haha! Sama bi ga vzela, a meni ga odsvetuješ!“

„Tebi je štiriindvajset let, draga moja, on pa je — star.“

„Oho, on je lep človek. Interesanten, duhovit. Imeniten odvetnik, vešč politik. Dobra partija je, lepe oči ima in imponira mi. Ljudi, ki imajo lepe oči in ki imponirajo, je lahko ljubiti. Jaz ga ljubim!“

„Dozdaj si ljubila le kvečjemu osemindvajset let stare može. Saj vem. Od petnajstega leta si imela najmanj šest idealov.“

„Več! Toda ideal ni ljubezen.“

„In oni kapitan Leo, ki si ga imela rada štiri leta?! Ki ti je pisal pisma, dolga, ko dnevnik.“

„Imel je časa dovolj na ladji. No, in kaj potem? Bila je ljubezen in je ni. Spoznal je vdovo nekega španjolskega konzula in se je oženil ž njo. Bila je morda temperamentnejša, a vsekakor bolj bogata, kakor jaz, ki nimam ničesar. Zaradi Leona torej naj grem v samostan, kaj?“

„Ne. Zakaj? Omoži se. Vzemi si mladega, zabavnega, dobrega in premožnega človeka.“

„Po vrbah rastejo.“

„Častilcev imaš na izbero.“

„Molči. Še za tri dni bi se ne zaljubila v nobenega.“

„A Dobernela ljubiš?“

„Da, ljubim.“

„Ali če bi ne bil dobra partija, bi ga ne vzela?“

„Morda ne. A če bi bil le dobra partija in nič družega, to mi lahko veruješ, bi ga odslovila, še predno bi bil prišel v črnem fraku vprašat mojega očeta, ali ga hočem za moža.“

„Star je.“

„Devetintrideset . . .“

„Dvainštirideset . . .“

„Pa naj bo dvainštirideset!“

„Blaziran je.“

„Kdo je danes star dvajset let in še ni začel biti blaziran!“

„Največji ženskar je, kar jih pozna naše mesto.“

„To je le dokaz, da še ni popolnoma blaziran.“

„Ni izbirčen.“

„Lepa sem, mlada, trdno upam, vzdržati in pobiti vsako konkurenco.“

„Nestanoviten je.“

„Naučila ga bom, da postane stanoviten.“

„Zelo si optimistična. Veš, zakaj se je razdrlo vse med nama? Moraš vedeti, da sva bila zaročena.“

„Nu?“

„Bil je pri nas na večerji. Jaz sem zelo lepo pela in on je bil jako zaljubljen. Vežna vrata so bila že zaprta, ko je odhajal. Moja rajna mama je bila vdova, kakor veš. Zato sva poslali deklo ž njim, da mu posveti po stopnicah in odpre.“

„In on jo je poljubil. Ha ha . . .“

„Ne, namesto na ulico, je odšel na dvorišče in ko je pri nas vse utihnilo, se je vrnil nazaj v stanovanje — k dekli.“

„Hm, to se večkrat zgodi. Najidealnejši, najzaljubljenjši zaročenec stori najprej kaj takega. Stara sem štiriindvajset let in čitala sem dovolj romanov, da ne bi razumela tega. Seveda zate je bila stvar neprijetna.“

„O, niti ne slutiš! In pa, to ni bila le taka navadna nepremišljenost, — to je bila infamija! Jaz . . . jaz, vidiš, sem bila takrat že popolnoma njegova. Vsa sem se mu bila udala. In ko ga je mama našla zjutraj pri dekli, — o, nikdar ne bom tega pozabila! Zagnusil se mi je. Prosil me je, zaklinjal, rotil se . . . Bila sem takrat jako lepa, lepša, ko marsikatera . . .“

„Rada verujem, teta!“

„Odpustiti nisem mogla. Ni bilo mogoče.“

„To so stvari, — petnajst let stare. Vem, da ne jemljem angelja. In potem, ti nisi dosledna. Meni ga odsvetuješ, a sama bi ga vzela.“

„Pa, — v mojih letih se ženske ne brigajo toliko za zvestobo svojih mož. Tebe bo bolelo.“

„Ne boj se. Meni bo zvest. On je dvainštrideset let star, a jaz štiriindvajset. Osemnajst let razlike torej. O, jaz bom znala to izrabiti. In pa: najrazupitejši Don Juani so v zakonu najboljši možje.“

„Zame je Don Juan nekaj finejšega. Mož izbirčnega okusa, ki, hitro razočaran, išče vedno nekaj novega, boljšega. Ferdo Dobernel ni tak. Vseeno, samo da je predpasnik.“

„Pusti to, teta. Postajaš neokusna. Če bi te tako dobro ne poznala, bi mislila, da mi ga zato toliko odgovarjaš, da mi ga zato toliko črniš, ker še vedno upaš dobiti ga danes ali jutri v svoje mreže.“

Teta Olga si je zažgala cigareto. „Nalij čaja,“ je rekla, „prečrn bo. V tem, kar praviš, je toliko resnice, da bi morda res privolila postati Ferdova žena, če bi me sam vprašal, še danes vprašal. Iz neumnosti. Zaradi mladostnih spominov, kali. Ali pa recimo zaradi pameti. Ker bi bil to pameten zakon, ker bi danes oba vložila enako glavnicu v to podjetje. Ker sem poštena, bi njega vzela, če bi lahko izbirala. Saj to, kar imam v rokah . . ., vidiš tukaj . . .,“ teta Olga je vzela iz svoje torbice pismo, „to je preveč. To je sreča, a danes je ne zaslužim več prav popolnoma in do zadnjega vinarja. Tisti Poljak, Jan Kolienskij, ki sem se seznanila pred štirimi leti ž njim, ko sem potovala ogledat si malo naš slovanski svet, Prago, Krakovo, Varšavo, Moskvo . . ., tisti mi piše danes, naj vse uredim, v šestih tednih najkasneje bi hotel imeti poroko. Profesor na slikarski akademiji je, sam umetnik, lep človek. Šestintrideset let star. Malo strah me je te sreče in zato sem danes govorila tako. Ne vem, če boš ti srečna, če je v tvoji moči. Jaz bom! Jaz jemljem sanjarja, idealista, fantasta. V mojih rokah je moja bodočnost. In tudi sreča je v mojih rokah. Lahko je krmilariti tako ladjo. Ti pa glej sama! Žal bi mi bilo zate. Usoda je smešna pravzaprav. Zamenjala je nama vloge, morda, kdo ve. Pojdi sem, dekle, in me poljubi!“

Potegnila je Miro k sebi na divan in objela jo je prisrčno in toplo. Ali sentimentalnost se ji ni podala in ker je to vedela, je prižgala novo cigareto.

Tudi Mira je sedla zopet nazaj v svoj amerišanski gugalnik.

„Hm, slikar, profesor . . . Ideali, lepo na mehkem postlani, na gorkem, v zatišju . . . Pravzaprav imenitno! Ti si res fina ženska, teta! Ni bilo zastonj zaljubljenih v te toliko deklet višje dekliske šole! Toliko generacij, letnikov! Zaslužiš

biti vzor . . . Na, čestitam. Ampak tudi jaz, vidiš, se ne bojim. Kljub tvojim indiskretnostim. Drugi časi . . . In Ferdo, Ferdo, vidiš, mi vseeno imponira. Interesanten človek!“

Vstala je, poiskala fotografijo izmed koloriranih kart, ki so se sušile na pisalni mizi, gledala jo dolgo in še enkrat ponovila: „Interesanten človek!“

II.

Več kakor leto dni je že minilo od tega zanimivega pogovora med teto in nečakinjo. Teta Olga je bila že zdavnaj v Varšavi; pridno je pisarila Miri. Tudi danes je prišlo njeno pismo.

Opoldne je bilo pri obedu nekaj tujih gostov. Dva državna poslanca, ki sta se samo mimogrede mudila v mestu in na katera se je Ferdo posebno kapriciral. Posrečilo se mu je, da sta prišla k njemu na obed. Prav večje je znal pozvedeti od njiju, kar je hotel, kakor tudi od vseh drugih.

Ferdova gostoljubnost ni bila brez sebičnih motivov. Da, njegov dom mu je bil najboljšo sredstvo, najboljšo orožje, da doseže uspeh in zaželjeni cilj, bodisi v odvetniški, bodisi v politični karjeri. Ljudem, ki so bili drugače kaj nepristopni, molčljivi in diskretni, je znal pri svoji mizi čudovito hitro odvozljati jezik. A vsi so prihajali radi. In zadovoljni, očarani od njegove ljubeznivosti in duhovitosti, so odhajali in širili njegovo slavo na vse strani. Vse je vedelo, da ni bolj inteligentnega in veččega advokata, kakor je dr. Dobernel.

Mira je kaj spretno dopolnjevala sliko interesantnega človeka. Izobražena in zabavna, lepa in temperamentna, je bila najboljša žena zanje. Spretno je znala voditi gospodinjstvo, prirejati gostbe, reprezentirati in ustvariti ambicijam svojega moža potrebno družabno ozadje. Vsakega je znala privabiti, pripraviti, da je imel njen mož potem lahek posel, izvršiti svoje namene, uporabiti vse za svoje svrhe.

„Ti si moj kompanjon,“ jo je pohvalil včasih. „Veseli me, da sem tako dober psiholog. Vsi so mi vsiljevali in svetovali razne bogate partije. Kakor da je denar vse. Lepota in inteligencija, to je, kar sem potreboval od svoje žene.“

Včasih jo je veselilo to. Vendar jo je brzina, s katero se je našla tako hitro v tem viru, večkrat vznemirjala. Dr. Dobernel ni izgubljal mnogo časa, hitro je vse aranžiral, kar se mu je videlo umestno. In to je včasih Miro plašilo. Prejasno je kazal, zakaj jo je potreboval.

Zdaj, že čez leto dni, ji je ta večna gonja za uspehi, za novimi maliki dneva, že presedala. Uloga, ki se ji je zdela prej tako zabavna, jo je začela dolgočasiti.

Vedno je morala biti na straži, kakor vojak. Vedno sijajna, neumorna, lepa, zapeljiva in duhovita. Žareče oči, srebrn smeh, bliščeča konverzacija, vse to je spadalo med orožje borbe, ki jo je tako večče vodil njen mož k vedno novim zmagam.

Res, prvi čas je njeno samoljubje slavilo triumfe, ki so potemneli vsa druga čustva. Sladko in opojno ji je zvenelo v ušesih: „Jaz vladam! Jaz sem prva!“

Kako hitro so potemnele vse druge zvezde, ko je nastopila ona! Ona je pograbila žezlo in zakraljevala je nad vsem mestom. O njej se je govorilo največ, z največjo zavistjo — ali prisilila jih je, da tudi z največjim priznanjem. V par tednih se je vdomačila in izpodrinila druge. Vsa društva, klubi, vse se je trgalo za njo. Nobene prireditve ni bilo, nobene zabave, ničesar, kar se ne bi vršilo, kakor je hotela ona. Najelegantnejša je bila od vseh, najlepša. Na ustnicah vedno osvajajoč nasmeh, vljudno, duhovito frazo, v očeh iskrič pogled. Njen glas je bil vedno v pravem tonu, besede najpripravnejše, kakor izbrane za vsak slučaj; ponosna, kakor kraljica in krotka, kakor jagnje. Povsod priznanje, hvala, pokloni.

Uživala je to, veselila se je, vznášalo jo je, napolnjevalo s ponosom.

Le včasih, le redkokdaj še se je oglašala utrujenost, naveličanost.

In tudi danes. Prepuhli, predolgočasni so bili razgovori pri obedu. Državna poslanca, ki sta takorekoč slučajno prišla do te časti, sta bila človeka kaj srednje mere. Ravno zato so ju postavili za kandidata, zato sta zmagala. Brez barve, bleda, brez odločnih črt, brez odločnega značaja. Mlačna, da je vsak, ki je govoril z njima, mislil: moja sta, mojih nazorov! A nista bila nobenega, niti onega, ki je zjutraj govoril z njima, niti drugega, ki je govoril zvečer. Kimala sta tistemu, ki je rekel belo, in onemu, ki je rekel črno. Samo oni je imel dobiček od njiju, ki ju je znal izrabiti v hipu, ki se ni zanašal na obečanja, ki bi se imela spolniti čez pol leta.

Dr. Doberle je bil preveč pameten, da ne bi vedel, kakšne baže možaka sta. Zato je pri obedu obrnil njuni srci, kakor prazne vreče. Zvedel je, kar je hotel vedeti in to mu je bilo dovolj. Tako malo truda ga je stala ta reč, da je bilo skoro dolgočasno. A posebno Mira ni nika-

kor marala posezati v akcijo. Naročila je kuharici, da pripravi dober obed in to je bilo glavno. Njen smeh, njeni dovtipi so se razpršili, kakor rakete v deževnem vremenu, nihče jih še opazil ni. Sedela je pri mizi, ponujala, delila jedi, smehljala se in se dolgočasila.

Tri ure so sedeli politiki skupaj, in Mira je bila že trudna, naveličana. V žepu je imela pismo tete Olge. Včasih je posegla z roko in se ga doteknila s prsti, da je zašuštelo. Kolikor bolj jo je mučilo dolgočasje, toliko radovednejša je bila, kaj ji piše teta.

V vsakem pismu je bilo toliko zanimivega, da jih je čitala, kakor nadaljevanja interesantnega romana. Umetniki, literati, igralci, virtuozi, vse se je vrstilo, kakor slike v kinematografu. Vse je bilo zanimivo, drhteče od nekega posebnega življenja. Zabavnejši svet, kakor je bil njen, duhovitejši. Tudi tam intrige, ali drugačne, nekako pristopnejše ženam, bližje, kakor diplomatske spletke politikov in stanovske rovarije advokatov. Pestrejšje. Tu doma vse bolj suho, nekako brez smisla, sto pen in ena sama pametna osnova, tam bleščeče misli, strastno stremljenje, lepo že samo po sebi. Tu in tam gonja za uspehom ali tam za sanjami, ideali, za nevsakdanjostjo, tu za brutalne ničevosti. Politika! Mogoče, da je to nekaj gigantskega, impozantnega, ogromna borba duhov in nazorov, ali v malem, v malomestnih prepirih je vse smešno, maliherno. Trske, ki frče na vse strani, umazana roba, smeti. — Umetnost je luksuz življenja, luksuz narodov in duha. Kakor cvet, ki je krasen, a ga ne moreš jesti, kakor drag kamen, ki mu ne veš praktične svrhe. Ali raztrgaj cvet, razbij drag kamen in še v drobcih bo lepota!

Končno so odšli gostje. Dobernel je odhitel po svojih opravkih in Mira je odšla v svojo sobo. Vsa trudna je bila od ničevih pogovorov in legla je na divan. Porinila si je svilenko pisano blazino pod glavo in nekoliko minut počivala.

„To je blazina sanj in razmišljanja“, je rekla nekoč neki znanki. „Kadar hoče biti Mohamedanec zbran, sam s seboj in svojim Bogom, vzame preprogo in poklekne nanjo. Na preprogi je na drugem svetu. Tako je z menoj, z mojim divanom in mojo blazinico, kadar si jo potisnem pod glavo. Druga sem, svoja, sama k sebi pridem na obisk.“

Tako je tudi zdaj ležala in mislila, da je življenje včasih pusto in prazno.

Potem je razgrnila pismo tete Olge in ga čitala.

„Draga Mira!

Danes ti ne bom pisala o nobenem novem znancu, o nobeni novi zanimivosti. Zelo tiho živim že ves ta čas, kar ti nisem pisala. In ti veš, da še nikoli ni bilo tako dolge pavze med najinimi pismi — cel mesec! Morda imaš toliko družabnih dolžnosti, da tega niti zapazila nisi. Vseeno.

Kakšno čudno bitje sem bila pravzaprav jaz, kaj, Mira? Kako pogumno sem držala svoje življenje v pesteh, vzela si, kar sem hotela, živela po nekem lastnem poštenju in po lastnem kopitu. Veljala sem za izvrstno moč v svojem poklicu. In vendar danes se mi zdi, da sem imela trdo srce. Ne, gotovo, jaz sem drugačna, popolnoma drugačna. Ponižna in mehka.

Prava sreča mi je prišla pozno, v zadnjem hipu takorekoč. Kako čudno je to! Kakor da sem v sanjah. Včasih se mi zdi: zbudim se, odprem oči in vse bo proč, nikjer sledu o lepoti in o sreči. Kakšen slučaj je to vse, kakšen prelesten, prekrasen slučaj! Kako se je zgodilo vse to? — Jaz ne vem.

Pomisli, mati bom! S strahom sem nosila prve dneve to srečo v sebi. Sanje, varljive pene, — sem mislila. Molčala sem dolgo. Včeraj sem šla s strahom in trepetom k zdravniku. Rekel mi je, da je res, naj se ne bojim ničesar, ker sem zdrava in močna in vstvarjena, da bom mati.

Nisem mogla domov, presrečna sem bila. Ne vem kako, da se je moja pot obrnila na po-

kopališče. Jaz ljubim polja mrtvih, tiho je tam in prazno. Mało živih prihaja k njim, ki so umrli. Tako sem hodila tam med grobovi in spomeniki, med rožami in cipresami, in moje srce je bilo blaženo in polno od sreče. In sem zašla med grobove otrok. Veliko polje jih je in sami majhni križci, sami majhni grobovi. In vse v cveticah, vse okrašeno. Odrasle ljudi hitro pozabijo, otrok pa matere ne pozabijo. Kakor zibelke so ti grobovi in križci, povešeni z vencji, kakor mali šolarji, ki se drenjajo v vrstah. Nekaj živega je bilo nad temi malimi grobovi, od katerih so nekateri ograjeni z nizkim plotom, tako majhnim in nizkim, kakor je tista ograja, v kateri se učijo mali otroci hoditi. Tam sem se zjokala od sreče. Tudi jaz, tudi jaz bom imela dete. In če bi tudi umrlo... Ali ne, ne, jaz vem, da bo živelo, da ga bom objemala, poljubovala in nosila na rokah.

Draga Mira, vsa drugačna sem, vsa druga. Zdaj lahko umrjem. Vso srečo že sem okusila, ki je sojena nam ženam na zemlji.

Takoj ti pišem, da veš, da sem drugačna. Vsa tiha, mehka in ponižna.

In če kdaj, želim ti danes iz vse duše: Bodi tudi ti srečna! Bodi tudi ti zelo srečna!

In spominjaj se v lepoti
svoje tete

Olge.

(Dalje prih.)

PRADOM BLEIWEISOVIH V TRSTENIKU.

L. BELLY: KARAVANA.

MILAN PUGELJ:

„MEDULIĆ“.

(II. razstava v paviljonu R. Jakopiča; dalmatinski umetniki.)

Dalmacija je nekam samotna, tihih in strmečih lepot polna dežela. Zapuščene krajine se razprostirajo po njej, sivijo v dalji, potrošene s kopo vijugastih hiš, z redkim drevjem, z visokim kamenjem, ki se zdi človeku, kakor bi imelo v sebi življenje, kakor bi s svojo romantično zunanostjo vedno pripovedovalo o nekih neznanih in skritih dogodkih, ki so šli mimo njega pred davnimi leti in časi. V nizkih kočah živijo visoka in močna dekleta z velikimi rjavimi očmi, z zagorelimi obrazi, z visokimi grudmi in junaškimi srci, z njimi se šalijo silni fantje, ki sije iz njihovih obrazov in mišičastih teles kipeča in slikovita mladost in moč, sredi njih domujejo slepi starci, ki odhajajo na obljudene ceste in kraje, godejo na stare gosli in pojo z velimi in jokavimi glasovi o grozi boja in vojske, o junaštvu hrabrih dedov in o njihovi slavi. —

Nebo, ki se boči nad ravninami in gozdovi, je vse drugačno kakor naše. Bolj slikovito je, bolj sočno-modro, jasno-razpeto se širi nad nedoglednimi poljanami, mesece in mesece ne trpi na sebi drugega kakor vroče in žgoče južno solnce, kakor jato zlatih in iskrih zvezd ob večerni uri in luno, ki sanjavo roma svojo nočno pot in potaplja gozdove in planjave v svoji čarodejni svetlobi.

Ponekod, kjer se je zajedlo morje globoko v skalnate in peščene bregove in ustvarilo z njimi vred varne pristane, tam stoje iz davnine znana mesta z burno in slavno preteklostjo, s tisočeriimi spomini, ki strme iz starinskih zidov, leže vse križem po ulicah in cestah in govore tujcu iz tisočeri obrazov in oči, da se rod, ki živi med njimi, ne zna uklanjati, ampak da sta mu oblast in gospodstvo prirojena. Ali minili so časi, davna moč je legla v grobove, med knjige je zašla in med stare listine, ki govore o preteklosti, med spomine se je pomešala kakor med sanje.

Morje, nepregledna in večno valoveča sinja njiva, oplakuje bregove, grgra in golči v izdolbenih skalinah in duplih, kakor bi se dušilo, buta v visoko štrleče obrežne skale, ki stoje nad njim

kakor neizprosni zapovedniki, se zaganja s svojimi šumečimi in neskončno poželjivimi valovi daleč navzgor po peščenih prodih, drči nazaj, peni se, iskri, šumi in buči in nikoli ne miruje. Kadar pade mrak, takrat postane šum in šepet morja vse tajinstvenejši in pomenljivejši. Ribiška ladja, ki leži usidrana na morski gladini ne daleč od obrežja, se zdi v mraku in sredi pluskanja in vršanja valov vsa čarobna; njena vrstnica, ki se ziblje z brlečo lučjo v ospredju tam daleč od nje na visokem morju in že skoro tone in izginja v mračni in slabotni svetlobi, se zdi kakor veša, ki se guga preko daljine s koničastimi in nejasnimi krili.

Ko se zdani, ko razlije solnce svojo luč preko morske ravnine in se zaiskre valovi kakor bi vrglo morje milijone biserov iz svojega dna in jih zakotalilo na desno in na levo in na vse strani po svojih ploščatih plečih, takrat plane nemara kvišku poredno veseli povodnjaček, z obema rokama tepe po vodi, širom odpira usta in kriči v daljo svojo hudomušno pesem. Ali to je vedno ob takem času, ko ni človeka ne v daljini, ne v bližini. Samo iskreče morje, sam prostran breg s strmečimi skalami, sam gozd onstran njih, sama nedogledna planjava. Nikoli ga še niso dosegli človeški pogledi. —

Lepo je domovje teh ljudij, ki so prišli med nas, da nam pokažejo svojo umetnost. Sila je bogato v raznoštevlnosti in mnogoličnosti svojih naravnih lepot, vse je založeno z zanimivostmi živečih bitij, vse se giblje in ziblje v množini pisanih spominov, slavnih in velikih časov, pomembnih in nikoli pozabljenih dogodkov, ki so šli v minulih dobah preko njega. Zato bi si mislil, da ni bilo težko črpati takemu človeku, ki je rojen umetnik in ima v sebi vse tiste slutnje, ki ga vodijo po pravih potih do sigurnih ciljev, iz tako vsestransko hvaležnih in priročnih virov. Vendar se opira malo razstavljalcev na domača tla in njihove moči in sile, ki so gotovo izvirne in žive od vekov do vekov samostojno brez tujih vzorov in vplivov, še manj se jih poglablja vanje in jih skuša spojiti z umetniškimi mislimi svojih duš in podati na tak način vpli-

ven in dobro občuten umotvor ali na drugi strani in istočasno dokazati lastno noto svojega umetniškega ustvarjanja. Večina teh ljudij je prestopila domovje z mogočnim korakom, se napotila v tujino in mesto da bi se tam samo učila, se je navzela tujega duha, se navdušila za tuje vzore, ki jih ne doseza, pa se zato marsikje zadovoljuje, da se jim vsaj bliža in jih posnema. Resnica pa je zopet, da visi med razobešenimi slikami, toliko in toliko umotvorov in stoji med kipi celo mnogo tako dobrih del, kakor jih zamislijo le redko možgani avtorjev svetovne slave.

* * *

Zanimiv človek na tej razstavi je mladi kipar Ivan Meštrovič, ki je komaj dovršil dunajsko kiparsko akademijo, pa že istočasno s svojimi deli tako zaslul po širokem svetu, da je nemara v Parizu ali na Dunaju bolj znan kakor v Dubrovniku. Zelo marljiv je in silno nadarjen. Istočasno razstavlja na več krajih in povsod s takim uspehom, da mu poje tujina več slave kakor domovina. Francoski in nemški listi se zavzemajo zanj in občudujejo nečuvveno silo duha, ki govori iz njegovih umotvorov, jih nekako prepleta in preplavlja in tako globoko zamamlja gledalca, da prezre, da sploh ne vidi nepravilnosti modeliranja in proporcij, ki pri Meštroviču čisto zamenjavajo svoje vloge: mesto da bi kvarile vpliv njegovih umotvorov, ga povečujejo v naj-sijajnejši meri, povdarjajo in opozarjajo baš na tisto, kar je hotel umetnik sam povedati in doseči. Vse, kar je razstavil razen moškega torza (št. 71), ki je za razstavo brezpomemben, poseza v gledalčevo notranjost, jo zamamlja in daje človeku misliti, ima torej lastnosti pravih umetnin. „Spomini“, slabo proporcioniран a silno vpliven ženski torzo z izrazitim, mračno razsanjanim obrazom, mehko občutena glava v molitev zatopljenega dečka s sklenjenimi ročicami (75), glava slepega in prepevajočega goslarja (67) in Eva, ki se je zavedla v plašni grozi grenkob in posledic prvega greha, so globoko zamišljena in čuda toplo izvršena dela. Pri glavi starca (77) se zdi, kakor bi se umetnik umaknil pretiralcu.

Med slikarji se povzpenja kot umetnik najvišje Emanuel Vidovič. Ne s serijo svojih študij (168—185), ki so vsekrižem zelo dobre slike, pač pa s svojimi marinami. On je resnično užival domači breg in domače morje, resnično je preživel v svoji duši vrsto obmorskih večerov in jih podal v svojem spretnem znanju na platno na tak način, da se ni izgubil noben prašek tiste mehke in sanjave luči, ki sili v mraku skozi

temino in se v njej razpleta kakor v pajčevini, da ni izostalo nobeno čustvo, ki ga je videlo in našlo njegovo ostro oko v tisti polumračni svetlobi, ko je že davno zašlo sonce, ko je še komaj opaziti ribiško ladjo, ki nekako sanja med valovi, pljuskajočimi v temini ob njene stene, ko se zdi gledalcu, da je nemara tista črna slika, ki se dviga iz prednjega konca, mlad in jak ribič, ki čaka svojega plena. Mrakovito ozračje, pomešano z večerno lučjo, je mojstersko podano na večini krajin. Resnične so, globoko zamišljene, polne čuta in iskrene umetnosti. Edino, kar opazovalca moti, je velika sličnost, ki vlada med njimi. In znano je, da je lepa in stalna lastnost vseh velikih mojstrov mnogostranost. Ponavljanje samega sebe je neprijeten opomin na konec umetniške poti.

Med kiparji si lasti v veliki meri simpatije Branislav Dešković, ki se kaže zlasti kot prijetno nadarjen animalist. Njegove živali vsebujejo popolno in resnično življenje, vse se nam predstavljajo v vernih in za svojo naravo karakterističnih pozah, tako par konj, ki vleče breme (30), prepeličar (24), ki sledi divjačino in pes, ki se praska za uhljem. Tudi portreti niso slabi, vendar se ne vzpenjajo preko višine navadnih akademskih študij. Pri obeh starih (28), konju in konja jahajočemu možu, daje več misliti literarni naslov kakor delo samo, ki se peča s konvencionalno nianso mnogoštevilnih enakih motivov. Nekako okoren in testen je konj št. 25 in osel (28), ki se zdi premalo naraven in karakterističen.

V tretji paviljonovi sobi srečujemo znanega in slovečega mojstra Vlaha Bukovca. Vsakomur, kdor se zanima le mimogrede za vpadljivo umetnost, je znano njegovo ime, vendar na naši razstavi ne vidimo tistih njegovih umotvorov, ki so mu pripomogli do mednarodnega renomeja. Pač pa kaže po vseh razstavljenih slikah skrajno razvito in vsestransko rafinirano slikarsko tehniko, ki je v detajlih kakor v celoti enako spretno uporabljena in mogoče baš zaradi tega postajajo nekatere stvari preveč sladkobne in nekako neprijetno salonske. Največ umetniške kvalitete vsebuje portret Marije (21), ki ne kaže nikakšnega prisiljenega umetničenja in vsiljivih in nepotrebnih okraskov, in je ravno zaradi tega silno naraven, živahen in ljubeč. Slikarsko spretnost kaže portret knjigo čitajoče dame (22) in obe nuditeti (19 in 17), ki sta prepojeni z najrazličnejšimi svetlobnimi efekti. Manj priljudna v barvah je konavočica (18), na balkonu čitajoča ženska (15) in slika dame, kjer prevladuje sama medla belina (19), sta portreta povprečne salonske ma-

nire. Dama s pajčolanom (20) je neverjetno zarisana.

Večje število slik in med njimi par radirung in perorisb je razstavil Mirko Rački. Večina oljnatih stvari bije nekako v oči zaradi kričečih, skoro sirovih barv, a prizor iz pekla, ker se nam kažejo v temi groze in muke pogubljenih trpinov, priča o njegovi veliki zmožnosti in spada v razstavi med prve umotvore. Boljši risar in radirar kot on je znani Tomislav Krizman. V vseh njegovih risarijah in radirungah pada v oči zelo rafinirana in mnogostranska tehnika. Povečini je zelo dober, samo včasih („Senca“ — 54) neumljiv.

Slikar Miho Marinković obeta največ kot portretist. Njegov lastni portret (56), očetova glava (55), akvarel „Starec“ (60) in študija „Prijatelj“ (57) so med njegovimi stvarmi najboljše. Drugod je po večini nekako ponarejen (Lucifer, 61) in se naslanja na svoje učitelje in tuje vzore (Stuck). Nekaj posebno čudnega so njegovi okraski. Obup n. pr. uprizori s človekom, ki tišči pesti in reži z ustmi, tema je okrog njega, a spodaj v kotu štrli nekako iz nje kita kričeče rdečih vrtnic. Meni se je zdelo, kakor bi me udaril kdo po ustih.

Marko Rašica je priredil kolektivno razstavo manjših slik in sličic v posebnem oddelku. Izmed razstavljenih stvari ugajajo zlasti tiste, kjer prevladuje siv in mračen ton. V sličicah „Pot navkreber“ (106), „Rože“ (109), „Žolti žarki“ (114), „Tomova hiša v Lapadu“ (115), „Ciprese po dežju“ (122) in enako se je povzpел s toplo občutenimi in izvršenimi malimi stvarmi v umetniškem oziru dosti visoko. Čuditi se mora pri risarijah gledalec njegovi domišljiji. Kako si n. pr. primer ta slikar predstavlja greh ali celo zapekljivost! Neumljivo je in slabo in lahko bi bilo izostalo z drugimi neznatnimi in brezpomembnimi risarijami (Mali Branko) in zlasti z damo s pajčolanom, ki kazi splošni vtis razstavljenih predmetov. Nekatero stvar „Motiv z ljubljanskega barja“ (110) in „Kapinika v cvetu“ (111) spominjajo na naše slikarje (Grohar, Jama).

Umetnik je vidno mlad, v njem še vse kipi in vre, ton se zaganja ob ton, tehnika ob tehniko. Brezdvomno je med mladimi slikarji, ki se nam kažejo, najbolj nadarjen in ga čaka prijetna pot navzgor. Vendar bi bilo v njegovem smislu boljše, da bi bil to pot manj razstavil, bolj izbiral in nastopal napram samemu sebi kot avtokritik znatno strožje.

Več kipov je razstavil Tomo Rosandič. Glava mladega človeka (149) in glava starca (150) kažeta znanje in umetniško silo. Relief junaka, ki objemlje konja (148) in moški in ženski akt (151 in 152) pa so v proporcijah pokvarjene stvari. Zastopana sta še dva kiparja: T. Dunković in Ivan Rendič. Prvi s povprečno izrazitim portretom (33), drugi s prestrašeno plavalko (147) salonsko in silno gladko stvarco, ki je zašla med tipalke morskega polipa.

Največji oljnati sliki sta deli Ivana Tišova. Ena prikazuje v narodne noše oblečene domačine pri gozdnem studencu, druga je verske vsebine. Med ostalimi se ugodno reprezentira Meneghello Dinčić z „Golgato“, pokrajinsko sliko, ki se je pa rodila v ateljeju. Kot karikaturistka se kaže slikarica Borelli Vranska; druga slikarica, ki je rastavila troje slik, je Flora Jakšič.

V Krainerju je poznati učenca Bukovca, v Uvodu Vidovičevega. Dvoje slik je vposlal Ante Katunarić. Druga (38) je boljše od prve. Vendar je v ospredju voda čudno zarisana. Z dvema akvareloma in eno študijo s svinčnikom se je javil Karel Mijić, z eno perorizbo Dušan Kaktović. Ali to so mladi ljudje in bodočnost bo govorila o njih svojo besedo.

Vse to, da se seznanjamo zdaj s slovensko in zdaj s hrvatsko vpodabljaajočo umetnostjo je znana in priznana zasluga slovenskega slikarja gospoda Rikarda Jakopiča. Želeti mu je torej največ uspeha in sreče, naša naloga pa je, da mu povsod, kjer se nam nudi prilika, dobrohotno pomagamo. Gojimo odkrito željo, da bi mogli še pri mnogih razstavah posetiti njegov paviljon!*

*) Več reprodukcij slik in kipov s te umetniške razstave je prinesel „Slovan“ že v II. in III. zvezku VII. letnika (1909).
Op. ured.

LISTEK.

† **Bleiweis-Trsteniški Karel dr.** Na Silvestrov dan dopoldne je nenadejano umrl bivši marjivi ljubljanski podžupan in dolgoletni primarij ljublj. deželne bolnišnice, gosp. dr. Karel Bleiweis Trsteniški. Pokojnik je bil od svoje rane mladosti idealen, nesebičen delavec na raznih slovenskih kulturnih poljih ter si je pridobil za razvoj zdravstva na Kranjskem velikih zaslug. Bil je ne le izboren zdravnik (internist), nego tudi odlični psihijater in ginekolog; stal je požrtvovalno dolgo vrsto let na čelu napredne politične stranke, dasi kot učenjak ni ljubil politične borbe. Za napredek slov. gledališča se je trudil do svoje smrti. Večno častni spomin sinu edincu dr. Janeza Bleiweisa!

KNJIŽEVNOST.

P. v. Radics: Johann Weikhard Freiherr von Valvasor, geb. 1641, gest. 1693. Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen, samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor. Laibach 1910. Verlag der krainischen Sparkasse. Druck von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg.* Strani 350. — Naj se sodi o zgodovinarju Valvazorju, kakor se hoče, to je gotovo, da je bil za svojo dobo pravi „velikan učenosti“, pravi „polyhistoricus“. Valvazorjevi folijanti o kranjski deželi so zanimivi še dandanes ne samo za zgodovinarja, nego tudi za folklorista, jezikoslovca in beletrista. Kakor Triglav med gorami kranjskimi, tako visoko stoji Valvazor v svoji domovini med vrstniki svoje dobe. Veliko se je že pisalo o tem možu v raznih jezikih in po raznih časopisih. Tudi v slovenski literaturi najdeš več razprav o Valvazorju, ki je pisal sicer svoje knjige v nemškem jeziku, ki pa našemu narodu (ljudstvu) ni nikoli krivičen, nego z veliko ljubeznijo opisuje njegove šege in navade. Monografijo o tem zanimivem učenjaku preteklosti je sedaj izdal domači zgodovinar, Peter pl. Radics, ki je zbiral gradivo za svoje trudapolno delo skoro vse svoje življenje. V svoji sivi starosti — pl. Radics šteje že 73 let — je dovršil avtor svojo knjigo o Valvazorju in s tem dokazal, da je na duhu še zmerom čil in sposoben za delo. Strokovnjaki naj napišejo o Radičevi knjigi znanstvene kritike, mi jo tukaj samo naznanjamo in priporočamo. A. A.

Trdine Janeza zbrani spisi. VII. knjiga. Cena broš. 2 K 50 vin., eleg. vez. 3 K 70 vin., po pošti 20 vin. več. Ta knjiga obseza na 232 straneh 13 povesti.

Niederle Lubor: „Slovanski svet“. Končno je izšla knjiga, ki smo jo že davno potrebovali.¹⁾ Knjiga v češkem jeziku je pravzaprav prevod ali podlaga enakega dela istega pisatelja, ki je izšlo istočasno v ruskem jeziku v takozvani „Slovanski enciklopediji“ („Geografičesko-statističeský obzor sovremenago Slavjanstva“). Češko delo je posvečeno poslancu dr. Kramáfu, sklicatelju slovanskega shoda v Pragi leta 1908. Prof. L. Niederle je profesor na češki univerzi v Pragi in je bil gotovo najbolj poklican, da je napisal to neveliko, toda temeljito delo, ki je po svoji vsebini potrebovalo obširnih študij, globokega pogleda v sočasna slovanska vprašanja. Ta knjiga velike znanstvene vrednosti pa ima obenem na sebi toliko praktičnega, da bi bilo želeti, da jo slovanski svet tudi temeljito spozna. Bilo bi umestno, da bi se prevedla v vse slovanske jezike, ker se ne tiče samo Rusov in Čehov, ampak vsega Slovanstva. Imamo tu vse, kar je vsakemu Slovanu treba vedeti. Priročna knjiga, ki jo z uspehom porabi politik, žurnalist, statistik, zgodovinar, a tudi navaden človek, pa naj je že karkoli. Veliko vrednost ima tudi pridejana mapa, ki nam najbolje kaže sedanje stanje Slovanstva. Pisatelj L. Niederle je vreden naslednik Šafaříkov — izdal je pred par leti „Slovanske starožitnosti“ — in je hotel s to knjigo sedaj, ob času neoslavizma, podati nekako to, kar je hotel podati Šafařík sočasnemu slovanskemu svetu leta 1842. s svojim „Slovanskim narodopisom“. Toda „Slovanski svet“ je danes precej drugačen, nego leta 1842. Takrat se je šele odkrival slovanski svet iz megel preteklosti, bilo je na njem še mnogo romantičnega, izmišljenega, nejasnega; slovansko vprašanje je stalo šele v prvem razvoju, posamezne strani so bile še temne, neobdelane, bil je v marsikakem pogledu še bolj svet pezij in domišljije. Ideja, ki je glasila vzajemnost in celokupnost, je zahtevala skupnost misli, smeri, ciljev, toda delitev dela. Zato vidimo od časa, ko so prvi glasniki slovanstva utihnili, mirnejše tiho delo: literature se razvijajo in dosegajo tekem pol stoletja že svoj vrhunec v moderni, posamezni jeziki se spopolnijo do vseli posebnosti, določajo se jezikovne meje, goji se slovnica, di-

¹⁾ „Slovanski svět“. Zeměpisný a statistický obraz současného slovanstva. Napsal Lubor Niederle, prof. české univ. S narodopisnou mapou Slovanstva. Praga 1910. Izd. J. Laichter v zbirki: L. výbor nejlepších spisů pouč. Str. 200. Cena K 3-20.

alektologija, literarna zgodovina in za njo prihaja že narodna filozofija. Stiki s slovanskimi narodi v tej dobi so na zunanje večinoma političnega značaja. Čas sam pa, ki je bil zahteval analizo, je prinesel seboj tudi sintezo. Tudi brez slovanskih shodov, brez neoslavizma in brez visokoletečih fraz so se bližale slovanske literature in kulture druga drugi. S tem je prihajalo medsebojno spoznavanje jezikov, misli, idej . . .

Nakopičilo se je torej delo polstoletja, in delo je čakalo mojstra, ki bi predočil sedanje stanje slovanstva v pravi luči. Knjiga, ki leži pred nami, je tak poizkus in sicer zelo posrečen poizkus; natančnejšo sliko nam poda celotno delo ruske „Slovanske enciklopedije“. Prof. Niederle je pisal svoje delo z ogromnim literarnim in statističnim aparatom, ki ga našteva zadaj na skoro 40 straneh. To je najboljši dokaz, da temeljito pozna narodno in kulturno stanje vsakega naroda, njegov razvoj, njegove boje in cilje, pa tudi medsebojne spore posameznih narodov. Pisatelj je v vsakem oziru objektivni in jasno utemeljuje tudi svoje stališče glede posameznih sporov (maloruski, poljski, macedonski itd.) Da, potrebovali smo te knjige. Ob času, ko se govori o neoslavizmu, ko ideja slovanske vzajemnosti postaja polagoma že dejstvo, ob tem času smo jo potrebovali. „Danes,“ pravi pisatelj „enotnega slovanskega naroda ni več, danes je samo vrsta slovanskih narodov.“ Pisatelj razločuje 7 glavnih slovanskih rodov in sicer: 1. ruski, ki se deli na velikoruski in maloruski (rusinski); 2. poljski, ki se mu pridružuje tudi kašubski; 3. lužiški in srbski (gornje in dolnje lužiški); 4. češki, od katerega se počasi deli slovaški; 5. slovenski; 6. srbohrvatski, ki se hoče deliti v srbski in hrvatski; in 7. bolgarski z macedonskim narečjem. Na to razdelitev je postavil Niederle svoje delo. Dobrovsky je (l. 1822.) razločeval 9 živih slovanskih jezikov in narodov (ruski, ilirski ali srbski, hrvatski, slovenski, korotanski, slovaški, češki, lužiški, poljski), Šafařík (l. 1842) 6 jezikov in 13 narečij (ruski, bolgarski, ilirski, leški [poljski], češki in lužiški), J. Sreznjevskij (l. 1843), 9 jezikov (velikoruski, maloruski, bolgarski, srbohrvatski, korotanski, poljski, lužiški, češki, slovaški); A. Schleicher (l. 1865.) 8 jezikov (poljski, lužiški, češki, velikoruski, maloruski, slovenski, srbski, bolgarski); Miklošič — 9 jezikov (slovenski, bolgarski, srbohrvatski, maloruski, ruski, češki, poljski, gornjelužiški, dolnelužiški); Dm. Florinskij (l. 1907.) 9 jezikov (ruski, bolgarski, srbohrvatski, slovenski, češkomoravski, slovaški, srbolužiški, poljski, kašubski); V. Jagić (l. 1898.) 8 jezikov (poljski, lužiški, češki, velikoruski, maloruski, slovenski, srbohrvatski, bolgarski). So pa tudi učenjaki, ki naštejejo po 11 do 14 slovanskih narodov. Počasi postaja iz kaosa red! Po vrsti, kakor jih je našel in razdelil, obdeluje potem dr. Niederle posamezne narode in sicer predvsem njih zgodovinski razvoj, narodnostne meje, statistični njih prirastek oziroma upadek, verske, gospodarske, kulturne in narodne (dialektične) razmere. Slovenci smo v tej knjigi obdelani na 9 straneh. V literaturi je navedeno približno vse, kar se je doslej v tem oziru o nas pisalo; meja je natančno označena (po A. Begu in A. Trstenjaku), diferenciacija kaže, da imamo na polju naših narečij še mnogo dela, statistika pa je za nas dovolj žalosten dokument. Padamo na vsej črti. Slovenci smo poleg lužiških Srbov najmanjši slovanski narod. Niederle nas našteje 1.449.780. Torej, recimo, poldrug milijon. Prirastek prebivalstva v Avstriji je bil (l. 1900) 9·40%, prirastek Slovencev pa je bil le 1·37. Svarilna je tudi sledeča tabela,¹⁾ ki potrjuje Niederlova izvajanja.

¹⁾ Iz 100 domačih prebivalcev v Cislitvaniji je bilo:

	1851	1857	1880	1890	1900
Slovencev	6·10	6·01	5·23	5·01	4·95
Čehov	22·74	24·39	23·77	23·32	23·23
Slovanov	57·18	57·72	59·25	60·15	60·40
Nemcev	36·12	34·71	36·85	36·05	35·78

Treba bi bilo, da bi imeli te številke vedno pred očmi! Govoré nam več, nego vsi dolgi govori. To je narodna matematika, ki bi jo morali dobro znati. Sicer nam daje Niederle upanje, da se nam ni treba bati popolnega pogina, „ker imamo v svojih rokah Kranjsko!“ Pisatelj nam priznava tudi veliko važnost zaradi lege naših krajev. To je resnica. Danes se tudi že nekoliko zavedamo svoje važnosti, — toda padamo. Sicer zadnje ljudsko štetje ne podaja pravih števil, vemo tudi, da vzrok našemu padanju ni toliko potujčevanje, kakor izseljevanje, vendar je treba pregledati temeljito to naše gospodarstvo s seboj samimi. L. 1910., ko bo novo ljudsko štetje, naj nam v tem oziru prinese jasnosti! — Kar se tiče izobrazbe, stoje Slovenci pred Poljaki, Rusi in Srbohrvati. Imamo namreč samo 39·90% analfabetov, (Čehov je analfabetov 6·33%, Nemcev 8·16%, Poljakov 52·48%, Srbohrvatov 75·20%, Rusinov 78·13%) Razmerje spolov je 1032 žen na 1000 mož. Kar se tiče vere, smo Slovenci najbolj katoliški slovanski narod, kajti je med nami 99·90% katolikov! Po poklicu je 75·4% poljedelcev, 13·4% obrtnikov, 3·5% kupcev, 7·7% v javnih službah. Sploh: te številke so naša najboljša slika. Kajkavce (hrv.) prišteva pisatelj k Hrvatom, češ, da: „izven mej vojvodstva kranjskega Slovencev sploh nihče (?) ne pripoznava.“ Ta stavek pač ni popolnoma pravilen in bi se dal napačno razlagati. Svojo krasno knjigo zaključuje pisatelj s kratkim poglavjem IX. na eni strani pod naslovom: Število Slovanov: L. 1900. sem naračunal vseh Slovanov na zemlji 137—138 milijonov, po reviziji l. 1908. sem znižal to število na 136·5 milijonov in sicer:

Rusov	okoli 94,000.000
Poljakov	17,500.000
Lužiških Srbov	150 000
Čehov in Slovanov	9,800.000
Slovencev	1,500.000
Srbohrvatov	8,550.000
Bolgarov	5,000.000

To število seveda ni natančno, ampak približno. Vendar je veliko dovolj, če pomislimo, da je Nemcev 82 milijonov (69,663.000 v Evropi in 11,600.000 v Ameriki). Ako vzamemo zgornje število Slovanov kot približno pravo, potem bo letos t. j. leta 1910 (s prirastkom 1·4%) na svetu Slovanov 156 do 157 milijonov! Veliko število, ki bi imelo lahko tudi veliko moč. To je „Slovanski svet“ l. 1910.

Med knjigami, ki se jih je poslužil g. pisatelj, vidimo tudi Majciger-Pleteršnikovo „Slovanstvo“. Z zadoščenjem moremo pokazati na to, da smo hoteli sebi in drugim podati delo, kakor ga je zdaj zasnovala petrogradska akademija. Naše sile so bile majhne, ampak hoteli smo. Kdor pozna to knjigo, prizna, da se še danes čita z velikim užitkom. Žal, da je izšel samo prvi del. Želeti je, da bi se vsi, ki jim je mar nas in slovanstva, seznanili z Niederlejevim delom, ki nam v celoti, jasno in nepristransko odkriva slovanski svet.

¹⁾ Vzeta iz tabel k ref. J. Mačkovska: O statističnem problemu Slovencev.

Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1910 je obenem tudi imenik udov, glasnik družbe in zabavnik. Iz imenika posnemamo, da šteje družba vkup 85.514 udov, to je 1125 več ko lani. Jako lep napredek torej. Glasnik poroča, da izda družba za prihodnje leto osmero knjig: 6 za običajno udnino in posebej 2 („Zgodbe sv. pisma“, 16. snopič ter E. Ganglovo povest „Trije rodovi“) za naročnike, ki ju žele mesto dveh izmed 6 ali pa ju dodatno plačajo. Med bodočimi družbenimi knjigami nas veseli prav posebno „Zgodovina slovenskega naroda“, spisal prof. dr. Gruden; delo bo pisano popularno ter je namenjeno zlasti dijaštvu in ljudstvu, živečemu ob jezikovnih mejah. Zgodovina bo baje tudi lepo ilustrovana. Poleg te dobrodošle zgodovine prinese družba še „Drobne povesti“ raznih pisateljev, „Legende“ A. Medveda, „Slovenske Večernice“ s humoresko o hribolazcu Trebušniku Janka Mlakarja, običajni „Koledar“ in žalibog še nov molitvenik „Sv. spoved“, ki ga smatra odbor toll potrebnim, da ga dá celo posloveniti iz nemškega izvornika! Kako morejo družbeni člani konsumirati vsako leto nov molitvenik! Od l. 1860. izdaja družba leto na leto molitvenike vseih vrst; tako jih je doslej izdala že nad 50, a še jih ni dovolj? — Vsebinska letošnjega koledarja se prav dobro odlikuje od prejšnjih, ker je zelo raznovrstne vsebine ter ima več aktualnih, z najnovejšimi vprašanji se bavečih člankov. Pesniški del so prav lepo oskrbeli A. Medved, Fran Neubauer, Ivo Pregelj in J. Mohorov. Med članki omenjamo spise: o prvi pomoči o nezgodah, o zrakoplovih, o otvoritvi Turske železnice, o neodvisni Bolgarski, o Slovencih na Dunaju l. 1340, o umetniški razstavi v Ljubljani, o anektaciji Bosne, o alkoholizmu, o Vek. Legatu, o dr. Ernestu Kramerju in Jos. Levičniku. Nekdo piše v slabi slovenščini o slovenskih luterancih (protestantih!); seveda izkuša ponižati pomen Primoža Trubarja ter se sklicuje na nekatere iztrgane stavke iz spisa dr. Fr. Ilešiča v „Trubarjevem Zborniku“ S. M. Ta spisek je klavern dokaz čudovite ignorance! Takisto je članek Fr. Pengova „Darvinizem in krščanstvo“ predrzen atentat na moderno vedo, vrhu vsega pa še sila dolgočasen. Zanimiv je potopis „Sveta gora Atos“ z ilustracijami. Stenice, nevednost in pobožnost polnijo atoške samostane. Članek o „novem zavodu šolskih sester v Trstu“ je apel na slovensko radodarnost. Zdi se nam pa, da se v tem zavodu premalo naglašá slovenstvo, preveč pa mednarodno katoličanstvo. Zabaval nas je v članku „Umetniška razstava v Ljubljani“ (spisal V. Podgorc) stavek: „Javnost je zidala do zdaj le gledišča, hotele, posojilniške palače, narodne domove, na dom za umetnosti pa se menda niti mislilo ni.“ Ali zafrkuje V. Podgorc S. L. S., ki je sezidala hôtel „Union“, Ljudsko posojilnico in zida katoliški „Ljudski oder“? Ali V. Podgorcu gledišča niso „domovi za umetnost“? Ali drama, opera in opereta niso [umetniška dela?! Težko je, če piše slepec o barvah. Povsem protiverski in brezbožen pa je članek Jurja Trunka „Če se zemlja trese“. Trunk slika Boga kot besnomaščevalno bitje, ki se je osvetilo na grozen način nad svobodomislec v Mesini. Zaradi shoda mesinskih svobodomislec v in zaradi bedaste „pesmi“ v humorističnem listu „Il telefono“ se je — tako trdi Trunk — Bog zverinskokruto maščeval nad Mesino s tem, da jo je s potresom razbil in uničil ter je zamoril več tisoč ljudi in celo vrsto cvetočih mest! Ta Trunk je katoliški duhovnik, a ima o Bogu slabše mnenje, kot najvrednejši somišljenik ustreljenega Ferrera! Pri-povedni del so v „Koledarju“ oskrbeli F. S. Finžgar, A. Medved, Ivo Pregelj i. dr. Tudi ilustracije so lepe. V slovniškem oziru pa so nekateri spisi prav zanikarni!

Rihar Franc: Marija v zarji slave. Pregled zgodovine Marijinega češčenja. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1909. Str. 287. Ta debela knjiga je napol molitvenik, napol zgodovinski pregled, kako se je Marija mati Krista, tekom stoletji med krščanskimi ljudstvi dvignila do današnjega ugleda matere božje. Seveda ti zgodovinski dokazi niso strogo znanstveni, nego večinoma le legendarni, pobožno tradicionalni in polni lepih pravljic in dražestnih, pesniških pripovedk. Nas je v tej knjigi razveselil ilustrativni del, ki je resnično krasen, okusno izbran in celó umetniški. Lahko rečemo, da Družba sv. Mohorja doslej še ni izdala na kupu toliko reprodukcij najlepših slikarskih umotvorov, kakor v tej knjigi. Tu vidimo — seveda le Marijine — slike slikarjev mojstrov: Sansovina, Guida Renija, Rafaela Sanzia, Leonarda da Vinci, A. Boticellija, Spagne Soldatiča, Albertinellija, Sassoferrata, Trenkwalderja, Montantija, Murilla, Angelica, P. Veronesa, Michelangela, Frankija, Podestija, Dagnan-Bonvereta, Urbana i. dr. Poleg teh ima knjiga več slik najlepših Marijinih cerkvâ na svetu, slike slovenskih cerkev božjepotnih i. t. d. Naj bi vplivale te slike na okus naših župnikov in kmetov!

GLEDALIŠČE.

Slovensko gledališče. Letošnje predstave — pri tem se treba ozirati na razmere, ki našo dramatsko umetnost na vseh oglih zelo občutno ovirajo — uspevajo v tekoči sezoni povprečno jako dobro in stoje v umetniškem oziru dosti visoko. Mlajši domači igralci in pevci, ki so znani že iz prejšnjih let, so se otresli mnogih pretiranosti in okornosti, ki so kvarile svoj čas njihov vtisk, vidno so si prilastili mnogo rutine, ugladili so se nekako in tako nastopajo zdaj večer za večerom po večini dobro, in kadar to ni slučaj, gotovo tako, da s svojimi govoricami in gestami ne motijo celote, ampak plavajo brez povdarka z drugimi vred proti srečnemu koncu. Med starejšimi se je obnesla zlasti dobro gospa Borštnikova v Strindbergovem „Očetu“ v ulogi Berte, gospod Verovšek je kreiral z velikim umevanjem Požarja v Šubertovi drami „Žete v“ in gospod Danilo je jako vplivno in karakteristično nastopal kot predsednik v Schillerjevem „Kovarstvu in ljubezni“. Sploh je bila uprizoritev te klasične tragedije odlična. Dejanje samo — zlasti nekateri zapletki po sredini se zde za dandanašnje oči in ušesa in misli nekam okorni in skoro nemogoči, vendar so psamezna mesta prepojeno z veliko dramatsko silo, ki tira celoto do odločnega uspeha. Poleg Danila je vzbujal kot fina karikatura srednjeveškega in vsestransko omehkuženega in strahopetnega dvornega dostojanstvenika posebno pozornost gospod Povh, ki je vidno zelo marljiv in jako napreduje. Komik je in zato se ne obnese v ulogah, kjer je treba kazati dušo, čustvovanje in nesrečo. Mladi igralec gospod Skrbinešek tudi stopa polagoma dalje in je ustvaril letos že dvoje daljših ulog, ki sta se dosti posrečili. Povoljen je bil v omenjeni klasični tragediji kot dvorni pisar in intrigant in še boljši v drami Čehova „Striček Vanja“ kot star in grabežljiv in duhomoren profesor Srebrjakov. Samo njegov glas je bil takrat premlad. Nastopi gospoda Nučiča so bili povsod dobri in mestoma izborni. Ta mladi umetnik se povzpne s svojo marljivostjo in svojim talentom brezdvomno še do odlične višine. V letošnjih svojih ulogah je vedno ugajal in bodisi v dramah in tragedijah ali veseloigrah in burkah. Povsod se vidno pogloblja v igro in ustvarja zato na odru zelo realne figure. Tudi gospod Bukšek, zlasti pa njegova soproga, žanje v komičnih operetnih ulogah mnogo priznanja. Kot domača pevka pridno napreduje gospodična

Thalerjeva, ki je na odru vedno jako ljubka in simpatična prikazen. To sezono je pela naslovno ulogo priznane operete „Mamzell Nitouche“. Večkrat se zdi gledalcu nekam plaha, kakor bi si ne upala pravzaprav po odru prestopiti, resni izraz njenega lica čestokrat nasprotuje veselim besedam, ki jih izgovarjajo njene ustne. Ali mislim, da so vse to take stvari, ki tekom časa preidejo. Bogati in obsežni glas gospodične Peršljeve se vidno blaži, postaja priležnejši in prijetnejši. Letos je nastopila v daljši ulogi kot Nicklausa v „Hoffmannovih pripovedkah“. Materijala je v njej dovolj, samo šole še manjka. Gospod Molek je razveselil gledalce večkrat s svojo skoro nekam predrastično komiko in jih zlasti zadovoljil z ulogo gledališkega ravnatelja v opereti „Mamzell Nitouche“. Izmed ostalih najmlajših domačih članov se je izkazal v kratkem nastopu kot komorni sluga v „Kovarstvu in ljubezni“ gospod Grom. Slutilo se je v njem dosti dramske sile.

Gledališko ravnateljstvo je dokazalo svoj dobri okus z nabavo letošnjih tujih igralcev. Primadona gospa Nordgartova, prvi tenorist gospod Fiala in baritonist gospod Vulakovič so že iz prejšnje sezone zelo pohvalno znani. Letos so ti solisti z basistom gospodom Patočko vred spravili mnogo oper do posebno hvalevredne umetniške višine. Zlasti se je odlikovala gospa Nordgartova v ulogi nesrečne Japonke Butterfley in omamila in zavzela vso publiko s čarom svoje igre in petja. Tudi kot Marta v „Nižini“ je zelo uspela. Gospod Fiala, čegar glas se je zelo razvil, je odlično peč in dobro igral v vseh 4 letošnjih operah („Butterfley“, „Lohengrin“, „Nižina“, „Hoffmannove pripovedke“) in enako v opereti „Dolarska princesa“, gospod baritonist se je povzpел pevsko kakor dramsko najvišje v „Nižini“, kjer je srečno ustvaril odvratni tip zapeljivca in mogotca, propadlega Sebastjana; gospod Patočka se je izkazal v zadnjem dejanju „Hoffmannovih pripovedk“ kot Miracolo. Novo angaževana operna subreta gospodična Lvova, ki je nastopila tudi v nekaterih operah, kaže in vzbuja na vseh koncih in krajih nenavadno velike umetniške simpatije. Prav naravna je na odru, povsod dražestna, temperamentna in v glasu in v igri izvrstna. Zlasti se ji odlikovala kot Elza v „Lohengrinu“ in v „Logarjevi Kristi“ v drugem dejanju kot pevka in plesalka, manj se ji je prilegala pevška partija Olympije v prvem dejanju „Hoffmannovih pripovedk“, ki je namenjena koloraturni pevki, a v tretjem dejanju iste opere je zrastle v obeh vseh poznavateljev petja in dramatike nenavadno visoko. Žal, da včasih distonira!

Isto, kar je Nordgartova operi, je opereti že od lani prijetno znana subreta gospodična Hadrboičeva, ki si lasti vse operetni pevki potrebne lastnosti. Dosti veselega temperamenta tiči v njej, dovolj prožna je in tudi pevskih darov ne pogrša. Posebno se ji prilegajo priproste uloge in zato je uspela poleg drugih svojih prav dobrih nastopov (Alice, Nelly) najbolje v ulogi Kriste. Povečini dobrega soigralca najde v gospodu Iličiču, ki učinkuje na odru zelo prijetno s svojo prikupljivo zunanostjo in istotako razpolaga s simpatičnim tenorjem. Zelo škoda bi bilo zanj, če bi svojih talentov pametno ne porabil in svojega glasu ne izšolal. Izmed ostalih igralcev se mi zdi na prvem mestu potrebno omeniti gospoda Bohuslava, dobrega komika, ki se to sezono na našem odru odlikuje v svoji stroki najbolj. S svojimi kretnjami, načinom govorjenja in improviziranimi dovtipi dosega vedno polno toplega odobravanja in navdušenja od strani publike. Kot dramski umetnici sta zelo nadarjeni gospodični Wintrova in Kandlerjeva. Prva se je posebno izkazala v ulogi Sonje („Striček Vanja“), druga v Schillerjevi že omenjeni tragediji kot lady Milford. Zadnji izmed tujega

osobja, gospod Motelj, ki se je šele nedavnotega prvič pokazal na našem odru, je v „Stričku Vanji“ kot Lvovič jako zadovoljil. Jaz si vsaj nisem mogel bolje predstavljati tipa Čehovega zdravnika. V opereti „Logarjeva Krista“ je igral krajšo ulogo in v množici drugih z večjimi ulogami obloženih interpretov nekako utonil. Njemu in gospodični Kandlerjevi manjka še znanje slovenskega jezika.

Letošnji repertoar je zelo pisan in mnogostranski. Publika ima dosti izpremembe in različne duševne hrane in slaba prede samo tistim, ki so seveda odločno v manjšini in ki si žele dramskih predstav, literarnih dramskih uprizoritev. Z malimi izjemami naši gledalci literarnih večerov kratkoinmalo ne marajo. Če se uprizori dobra drama enkrat, je že takrat med avditorijem dolgčas na dnevnem redu in včasih proniknejo še iz njega polglasni neslani in silno malomestni dovtipi. To se je pokazalo v zadnjem času zlasti 25. novembra, ko so igrali „Strička Vanjo“, odlično literarno delo najboljšega svetovnega novelista Rusa Čehova. Če bi se bilo to hvalevredno delo ponovilo, stavim, da bi se dvignil zastor pred prazno hišo. Ravnateljstvo je to uvidelo in reprizo opustilo. Istotako tudi Šubertova „Žetev“ ni dosegla ponovitve in krasno delo „Galeotto“ slovečega španskega dramatika Echezaraya tudi ne. Bolje pa se godi veseloigram in burkam. Dozdaj so se uprizorile v celoti štiri in so učakale vesel usprejem in so se z uspehom parkrat in večkrat ponavljale. Godbo ima ljubljanska javnost rada in zato so operne predstave dobro obiskane. Zlasti se je priljubila resnično krasna Puccinijeva opera „Madame Butterfley“, ki svoje simpatije v polni meri zasluži. Libreto je ves prepojen s pristrčno in naravno tragiko, ki ne pusti nikogar brez sočutja. Njena godba pa prvači med vsemi operami sedanjega časa. V njej ni najti motiva, ni najti akordov, celo sklepa ali prehoda ni v celi partituri, ki bi ne bil mojstersko originalen in bi spominjal na melodijo, ki bi ostale iz drugih krajev v ušesu. Zanosna je ta celota, polna poleta, dramske sile in vsa okrašena z izvirnimi krasotami harmonizacije. Jaz mislim, da ni na svetu sodobnega opernega komponista, ki bi se mogel le od daleč primerjati s Puccinijem. Vendar je zelo znana zadnja leta d' Albertova opera „Nižina“. Tudi mi v Ljubljani smo jo imeli priliko poslušati in se zanjo ogreti. Libreto, ki je povzet po istoimenski in prošlo sezono tudi na našem odru uprizorjeni drami, je vseskozi resen in izvrstno izpeljan dramski posnetek, ki ne daje gledalcu nikjer prilike, da bi sklepal na nemogočnost in stavlil začudena vprašanja. Godba sama je v prvi polovici nekam prelahkotna, a nas prevzema v drugi polovici z mnogimi, zelo dobrimi mesti. Karakteristična je in se izkuša vsepovsod prilagoditi miljeju dejanja, ga kolikor mogoče ilustrirati in napraviti peto besedo slušalcu v njeni notranjosti umljivejšo in dostopnejšo. Zlasti dobra je v tem oziru življenska povest Marte (Nordgartova) in na odru slikovita plesna pesem osornega Sebastjana (Vulakoviča). Kot četrto opero so peli v letošnji sezoni že iz prejšnjih let znane „Hoffmannove pripovedke“, prikupljivo muzikalno delo svetovne slave, ki se zlasti v tretjem dejanju dvigne do čudovite lepote.

Novo operete so se igrale in ponavljale v največjo slast občinstva do zdaj tri in ena (Mamzell Nitouche) se je v tekoči sezoni vnovič uprizorila. Ta zadnja je stara stvar, ampak poleg tega tako dobra, da noče in noče z nobenega operetnega repertoarja. Dejanje je prirojeno tako, da se godi nepretrgoma med skrajno resnobo in največjo razposajenostjo, vse je prepleteno s situacijskim in besednim humorjem, kakor en sam smeh izzveni v veselih akordih sklepnege speva. Godba ne kaže nikakšnega instrumentalnega lepoticenja, a mesto tega vsebuje toliko originalnosti, kolikor

je ne premore nobena opereta sedanje dobe. Izmed novih operet je ugajala muzikalno najbolj „Dolarska princesa“, ki jo je uglašil gledališki kapelnik Leo Fall. Libreto je nekakšna persiflaža ameriškega milijardstva in istočasno evropskega plemstva, ki kupčuje z naslovi in praznimi žepi. Partitura razpolaga z mnogimi dobrimi vložkami, ki so izvirne v melodiki in izpeljavi in ne izgreše dobrega vtisa. (Kvartet: „To so dolarske princeze“ in plesni duet „Pamidva bova ringarajala“). Plitkejšo godbo nudi ljubka „Umetniška kri“, ki jo je s pevskega točkami opremil že po prejšnjih operetah v tujini znani Edmund Eysler. Besedilo, ki sta ga spisala Stein in Lindau, je zelo smiselno, skriva v sebi dramatsko jedro in se ugodno pričinja, razvija in zaključuje. Enako dobro dejanje drži na površju „Logarjevo Kristo“ in ji pripomore po vseh odrih do velikih in zaporednih uspehov. Vzeto je iz časov cesarja Jožefa II., ki je hodil mnogo med svojimi podaniki in z njimi prijateljsko občeval. Sam cesar nastopa v njem in pomaga resolutni logarjevi hčerki do sreče in čardašlubečega Mažara Ferenc Földessyja. Godba je v peljavi melodike ubožna, vendar okusna, mestoma temperamentna. Zložil jo je Georg Jarno, gledališki kapelnik in avtor nekaterih maloznanih oper. Sploh vlada med vsemi novimi operetnimi proizvodi povprečna enakost. Ponekod je boljša godba, a libreto slabši, drugod je obratno godba slabša in libreto boljši. Vendar svojega cilja navadno ne izgredo: za zabavo so ustvarjene in ta svoj namen povsod, pa bodisi v večji ali manjši meri gotovo dosežejo.

Med najnovejše in najzanimivejše dogodke v gledališču spada nastop rojakinje gdč. Hrastove v ulogi Dayse (Dolarska princesa), premiera drame znanega pisatelja in dramatika g. Etbina Kristana „Kato Vranković“ in ravnatoko premiera g. V. J. Jelenca „Erazem Predjamski“, ki je pa, žal, nisem dozdej še videl. Gdč. Hrastova je debitovala pred napolnjeno hišo in žela zelo mnogo priznanja. Njen nastop, dasi prvi, je bil zelo srečen, in proti koncu se je debitantka celo vživela v svojo igro in igrala in pela z občudovanja vrednim temperamentom. Ni dvoma, da tiči v njej dosti talenta, da je njen glas prijeten, čist in dobro poraben, da se ji oder prilega in da bi se to skupaj štelo v celoto po preteku časa in mnogoštevilnih vaj ugodno izpopolnilo in doseglo kdovekako slavno bodočnost. Moja prav iskrena želja je, da bi si naše gledališče to mlado moč pridobilo in ohranilo!

Drama gospoda Kristana, „Kato Vranković“, kaže mnogo dramatskega poleta. Zlasti so dialogi, dasi včasih predolgi, vendar stvarni, zanimivi, prepojeni s čustvi, ki izdajajo resnostrečnega umetnika. Ozadje in obnem temelj drame, ki obstoja v prodaji nekih šum in iz tega fakta izvirajoče ljudske bede in nesreče, se mi zdi malenkosten, sploh premalo važen za razvoj celega dejanja. Tudi Kato (Nučič), glavni junak tega dela, mi ob koncu ni umljiv. Da bi kdo v zrelih letih sam sebi očital početja očeta iz prve mladosti in celo taka, brez katerih bi bil njegov življenjski obstanek nemogoč, komaj verjamem. Uloga Irme naj bi bila pomembnejša, globočja, bolj vpletena v dejanje samo. V zadnjem dejanju sem pričakoval in sklepal na vse kaj drugega, kakor se je pripetilo. Vsa drama naj bi se nekoliko presukala, poglobila, utemeljila in dramatičneje končala, pa bi imeli kvalitativno in kvantitativno zelo dobro umetniško delo. Najbolj dosledno risan in karakteristično izpeljan se mi zdi tip predstojnika (Bohuslav), ki je bil tudi

najboljše uprizorjen. Splošno se je igralo dobro in tudi zelo redki avditorij je bil zadovoljen in ni štedil z aplavzom.

Tudi izvirno operno predstavo smo doživeli, ki so se je vsi ljubitelji gledališča zelo razveselili. Naznanilo se je namreč, da se uprizori prava slovenska „Lepa Vida“. Delo samo je precej razočaralo. Prvič je bil spis in uglasben nemški libreto; za vprizoritev je bilo najprej treba slovenskega prevoda. Drugič je nemško dramatisiranje zelo ponesrečeno in slabo. Povzeto je nekako po Jurčičevem romanu in ne po narodni romanci, kar bi bilo vsakemu opernemu libretistu bliže. Ampak ta nemški libretist ni vedel za slovensko narodno pesem. Poznal je pa samo Jurčičev roman in to šele po besedah komponista ali koga drugega, ki zna slučajno nemško in slovensko in se je zato zanimal. Pa tudi neoziraje se na to, je besedilo samo na sebi slabo posneto in sploh nikakor ne izpeljano, ampak samo skicirano. Anton Samorod se Vide po enem letu njene sumljive odsotnosti kar tako — tebi nič, meni nič — razveseli. „Kaj bi togovala?!“ — zapoje. „Hvala, ker si prišla, jutri greva pa na koncert na Trsat!“ — Pa gresta na Trsat, zaplešeta kolo, se srečata z zapeljivcem Albertom čisto slučajno in umor in samomor je takoj izvršen. In tako dalje!

Godba, ki vsekakor dokazuje lepo muzikalno znanje, je tudi nekako samo naznačena, a za interpreta vidno silovito težka. Tu prične motiv, tam drugi, ali vsak neizpeljan nenadoma utone v recitiranju in spremljevanju. Tudi znane melodije pridejo človeka na pamet, a ne domače, narodne. Zbor v beneškem salonu (Leoncavallo: Živel, Bajaco!), ljubavni motiv (Samorod in Vida) je v mnogih varijantah znana stvarca, ravnatoko začetek in prva polovica drugega dejanja. Vidino romanco bi si mislil jaz vso drugačno. Sploh vso to opero s tekstom vred. Vse bolj izvirno domače, tako naprimer kakor Smetanova „Prodana nevesta“ za Čehe ali kaj enakega. V „Lepi Vidi“, ki smo jo poslušali na našem odru, je najboljše prvo dejanje in druga polovica drugega. Uprizoritev je tako lepo uspela kakor vselej, kadar svira pod odrom godba. Torej izvršno.

Ob koncu bi še povedal, da je prevzel v letošnji sezoni vodstvo operet znani in priznani filharmonični kapelnik V. Talich, to pa zato, ker je postalo delo enega samega kapelnika spričo znatne pomnožitve gledaliških predstav nemogoče. Ta mladi in izvrstni interpret poišče in nekako izsrče iz godbe vse, kar se da z boljšim efektom porabiti in povdariti. Živahno, veselo življenje vriska in valovi pod njegovimi rokami, vendar je tudi izkušeni in izurjeni kapelnik H. Benišek na svojem mestu. Če gre prvemu hvala, pa gre drugemu dvakratna, ko nam je tolikrat omogočil uživati najboljša svetovna operna dela.

Milan Pugelj.

POPRAVEK.

V romanu Sphinx Patria popravi: str. 5: 1. vrsta spodaj nemara m. nemara; str. 6. na levi: 3. vrsta od sp. bridkost m. britkost, 26. vrsta rek m. red, 28. vrsta z m. v, 31. vrsta te m. to; na desni: 35. vrsta od sp. velika m. velikanska; str. 7. na levi: zadnji odst. 1. pogl. 2. vrsta od zg. tu zunaj m. to zunaj; na desni: 14. vrsta od spodaj: Napoleon m. Napoleoni; str. 8. na levi, 4. vrsta od sp. vihar m. slikar; na desni, 6. vrsta od sp. manjka vejica med povsod in in. — VI. Levstik.